

24x17

most

»MOST« (Uredniški odbor)	1
Vinko Beličič, TAMBRE D'ALPAGO (tri pesmi)	3
Miriam Gregorčič, TEILHARD DE CHARDIN (esej)	4
Boro Kostanek, NEZAKONSKE TRAVE (proza)	14
Lev in Milena Detela, GIORGOS SEFERIS: MITIČNO ŽIVLJENJSKO POROČILO (uvod in pet pesmi)	15
Aleš Lokar, PRAZNINA (novela)	19
Stanko Janežič, MOJA ZEMLJA (pesem)	36
Rafko Dolhar, V KRAŠKEM SANATORIJU (črtica)	37
Milena Merlak Detela, KRVNIK SAMOTE; NA MORSKEM DNU (dve pesmi)	39
Drago Štoka, TERJAMO PRAVIČNE ZAKONE	40
Koroška in njen most (Flori Lipuš)	42
Eppur si muove (Lev Detela)	43
Kriza romana in leningrajsko zasedanje Evropske zveze pisateljev (Lev Detela)	45
Nekaj besed o ljubljanskem bienalu 1963 (Boris Podreka)	47
»Grape in sence« Valentina Polanška (Vinko Beličič)	48

1964/1

D 129908

D 129908

PN 793/1967

M O S T

Ureja uredniški odbor:

Vinko Beličič, Lev Detela, Flori Lipuš, Aleš Lokar in Drago Stoka.

Uredništvo in uprava: »Most«, Trst - Trieste, Via Donizetti 3, Italija.

Cena posamezni številki 300 lir; letna naročnina za Italijo 1.200 lir. Plačuje se na tek. račun 11/7768 na ime A. Lokar, Via S. Francesco, 72 - Trieste. Za inozemstvo znaša letna naročnina 3 dolarje oz. odgovarjajočo vrednost in se plačuje na naslov uprave.

Ovitek: Boris Podreka.

Tiskala Tiskarna A. Keber - Trieste, Via S. Anastasio 1/c.

NUMERO UNICO — POSAMEZNA ŠTEVILKA

»Most« se prisrčno zahvaljuje za vse mecenske darove

«MOST»

Nova slovenska revija prihaja na svetlo z izvirnim naslovom in z novim programom, ki je izražen že v naslovu: ni in noče biti glasilo kake stranke pa tudi ne kake ideologije v ozkem pomenu besede, marveč roka, ki se ponuja ljudem čistih namenov in dobre volje. Rodila se je iz prepričanja, da je potrebna prav danes, ko vsi čutimo, kako se kljub vsemu svet zbližuje, kako padajo stare pregrade, se iščejo nova pota za sožitje ter je vedno manj možno, da bi se mednarodni spori reševali z vojnami in režimi rušili z revolucijami. Splošna želja po miru budi v nas upanje, da gremo naproti nekemu novemu bratstvu, ko se bo sovražstvo umaknilo razumevanju in se bo človekova vrednost povečala. Mnogi pojavi potrjujejo to našo misel: novo gledanje na razvoj sveta, katero je izrekel Teilhard de Chardin in doživlja vedno večji odmev; znosnejše razmerje med Vzhodom in Zahodom; II. vatikanski koncil je načel (in bo nedvomno tudi rešil) vrsto problemov, ki zadevajo nauk in strukturo Cerkve, s čimer bo kritičnemu sodobnemu človeku približal krščanstvo; prebujeni svet se vedno bolj vključuje v bratstvo in skupnost narodov; in končno naj omenimo globoki odmev v svetu na smrt dveh največjih osebnosti 1963. leta, ki sta papež Janez XXIII. in ameriški predsednik John F. Kennedy. Nihče se ob teh svežih tokovih ne more več zapirati v lupino, razen če ga je zamorila usedlina preteklosti.

Naša revija ima oči uprte naprej, dasi hoče ohraniti zvestobo vsem vrednotam minulih časov, ki so že po svojem bistvu neuničljive. Služiti želi nadaljnjemu svobodnemu razvoju in rasti slovenske kulture ter duhovnemu utrjevanju slovenstva. Navezana je edinole na poštenost svojih sodelavcev in na moralno ter materialno pomoč, katero pričakuje od svojih bralcev in naročnikov. Le-te upa najti predvsem med mlajšim slovenskim izobraženstvom, ki se zdi danes nekako razpršeno, odsotno in zbegano, v kolikor se ne rešuje v cenene besede. Med izobraženci bo skušala najti tudi novih sodelavcev, ki jim pošteno opravljanje poklicnih dolžnosti daje mirno vest, iz katere rasteta samozavest in pogum. Vse, ki so bili doslej zaradi česarkoli ob strani, kliče v svoj krog, zato ker čuti, da v današnjem času in v sodobnih razmerah lahko veliko pove in tudi nekaj pomeni.

Kvalitetna revija je vedno kaj več kot zgolj revija piscev. Učinkovitost in pomembnost revije je namreč v njeni homogenosti, v izgla-

jenosti njenega koncepta, njene ideološke in estetske hrbtnice. Zato mora biti taka revija več kot samo množično zbiranje vseh mogočih avtorjev. Seveda je jasno, da v kolikor toliko uspešni reviji sodeluje čimveč imen z različnim duhovnim profilom; še bolj pa je važno, da čutijo vsi ti še tako različni avtorji neko medsebojno povezanost in sorodnost z ozirom na končne cilje svojega življenjskega poslanstva in boja. Dobra revija prebija zaviralne, preživele se norme in stalno gradi na pozitivnem svetu. Beroče občinstvo mora imeti kolikor mogoče zanesljivo predstavo o sodobnem dogajanju v svetu in na domačih tleh, po drugi strani pa mora za vsem tem še tako razdrobljenim dogajanjem čutiti neko zakonitost, ki sodobnost soočuje s preteklostjo in prihodnostjo.

Nova kulturna revija, ki želi biti moderna, kritična in nravno čista v iskanju osvobajajoče resnice in odgovor na raznotera vprašanja, se je rodila v Trstu, velikem obmorskem mestu ob meji matične domovine, ki je bogato slovenske kulturne tradicije. Tu in drugod v zamejstvu se prosto križajo ideje, ki oblikujejo nov svet, zato ne bi bilo prav, ako se ne bi slišal tudi glas slovenskih kulturnih delavcev, ki imajo bodisi svojemu narodu bodisi velikemu svetu kaj povedati. V duhu strpnosti in ljubezni, pa tudi jasnosti in odločnosti bo skušala nova revija vedro hoditi po poti, ki so jo nakazali najvidnejši tvorci slovenske kulture: Trubar, Prešeren, Slomšek, Levstik, Cankar in Krek, zato ker so čutili odgovornost pred svojim narodom in vestjo. Kdor misli, da je pot teh duhov vredno in potrebno nadaljevati, naj se reviji pridruži in naj tako tudi sam pomaga graditi most od človeka do človeka, od naroda do naroda, od iskanja do spoznanja, od vprašanj do rešitev, od kaosa do urejene lepote; njegovo življenje bo dobilo novo vsebino in nov smisel, zato bo opravičen pred seboj, pred svojim narodom in pred zgodovino.

Revijo bo zasnovala skupina ljudi, ki jih druži spoznanje, da je treba rasti v bodočnost iz pozitivnega v preteklosti ter da je bodočnost sveta in tudi Slovencev mogoča samo s prepletanjem in z zdravo tekmo različnih struj, gibanj in generacij v svetu. V današnjem zmaterializiranem in zvulgariziranem času smo se vse preveč pozunanjali. Naj bi bila naša revija s klicem po čistosti, humanizmu, duhovnosti, lepoti, dobroti, resnici, celovitosti, značajnosti, veri in ljubezni skromen svetilnik v plemenitejšo, človeka vrednejšo dobo, v kateri ne bomo več odtujeni niti sami sebi niti bližnjemu niti Bogu.

V Trstu, januarja 1964.

Uredniški odbor

TAMBRE D'ALPAGO

VINKO BELIČIČ

Drozg

Prepojil me je duh smrekove smole,
oči so svetlejšje, in ožje zenice —
ali od čmrljev na žoltem cvetju
ali vrhov, ki so igrišča oblakov?

Gozd razpreda nevidno anteno
in poje, poje v tišino,
svetla kri višin mi gre po žilah,
nož daljnih mest ne seže do tu.

Ostani vse dolgo, čimdalje tako
v brezčasju, v sladki pozabi,
v sopenju smrek od sončnega vetra,
v drozgovih pesmi, ki odpira in celi srce.

Kakor planine

Ko se prvi ptič oglasi
iz mladega smrečja in trepetlik,
svit novega dne prežene moro sanj,
vzcvetelih na konici nevidnega meča.

O daljno mesto sladostrastnih salonov,
mamljivo omrežje glasbe in podob,
vsako noč priteka tvoj strup v moj oddih
in me polni z željo po belem dnevu.

Prekrižam se in ga začnem
z bojiščem dveh sil v prsih.
Planine zro vame in me rote:
Stoj sam in čvrst kakor me!

Zlat spomin

Srce je zakoprnelo —
in noge so me ponesle v to strmo višino.

Zdaj drhtijo od prestanega napora,
uživajo izpolnjeno dolžnost —
jaz pa se iz mrzlih sap oziram v planine daljav,
kot bi bil zadnjič sredi takih višav.

Snežišča, livade cvetja, rdeče blazinice po zelenih tleh
in duh po medu, ki vabi žuželke iz dolin —
sonce mi obraz razvezuje v nasmeh
in duša čuti, da je spočela zlat spomin.

TEILHARD DE CHARDIN

MIRIAM GREGORČIČ

Ime Pierre Teilhard de Chardin se v zadnjem času vse bolj uveljavlja na znanstvenem, filozofskem, teološkem in sociološkem področju.

Teilhard je bil jezuit, rojen v Franciji 1881. Vse svoje življenje je posvetil znanstvenemu raziskavanju, predvsem geologiji in paleontologiji. Znanstveno delo ga je vodilo po vseh celinah; preko dvajset let je raziskoval Azijo, več let Afriko in Ameriko. Umrl je v New Yorku na veliko noč 1955.

Znanstveno preučevanje ga je privedlo do teorije o razvoju vesolja v povsem novi luči. Svoje izsledke je objavljaval v neštetihih razpravah in znanstvenih publikacijah kot član najvišjih znanstvenih ustanov, tako francoske Akademije znanosti, britanskega Antropološkega instituta, Akademije znanosti v New Yorku in drugih. Zaslovel je s svojim velikim delom «Zgodnji človek na Kitajskem». Glavna njegova dela pa so izšla po smrti, in sicer: *Le Phénomène humain*, *L'Apparition de l'homme*, *La vision du passé*, *Le Milieu divin*, *L'Avenir de l'homme*, *L'Energie humaine*, *L'Activation de l'énergie*, *Hymne de l'univers*. „Zveza prijateljev Teilharda“ je izdala več zvezkov, med njimi *Construire la terre*, *Réflexion sur le Bonheur*, *Pierre Teilhard de Chardin et la politique africaine*. Pripravljajo se pa še nove publikacije. Doslej so izšle že tudi številne študije o Teilhardovih delih (Tresmontant Cuènot, Wildiers, Lubac in dr.), katere osvetljujejo Teilhardovo delo z znanstvenega, filozofskega, teološkega in sociološkega vidika. Tako stopa Teilhard v ospredje kulturnega zanimanja. Ob njem se pa kot ob vsakem mejniku v zgodovini mnenja razhajajo. Prav je torej, da si tudi mi ogledamo razvojno teorijo tega izvirnega misleca.

Teilhardovo razvojno teorijo, ki predstavlja kristokozmično vizijo sveta, je moč zasledovati v treh fazah razvoja.

A. KOZMOS

1. *Skladna enota*

Vesolje tvori celoto, ki je v svojem razvoju skladna. Tako je dejansko vesolje eno samo obsežno telo, katerega sestavni deli so med seboj vzajemno povezani. Med prviniami, ki sestavljajo logično urejeno skupnost, je neko stalno in sovisno delovanje. To delovanje, gibanje ni periodično,

temveč je gibanje v smeri konvergence, tako da se množstvo raznolikosti s sintezo povezuje v skladno enotnost.

Počelo kozmosa Alfa-Bog je ustvaril vesolje iz nič in vanj položil zakone razvoja.

2. Dvojni značaj energije

Vesolje izhaja iz ene same in iste energije, ki je psihične ali duhovne narave. Teilhard pojmuje snov kot določeno obliko duha. Ta postulat potrjuje vsa skladnost poznejšega Teilhardovega fenomenološkega razglabljanja.

Prvobitna energija razodeva dvojni značaj: kot *zaznavna energija* daje snovni izraz stvarjem, kot *izžarevajoča* pa daje prvinam psihični izraz. Po zaznavni energiji se «zrna energije» (zgoščena energija) povezujejo med seboj, v kolikor so iste vrste (npr. atomi med seboj, molekule med seboj itd.).

Izžarevajoča energija je psihična sila v okrilju snovi; vodi k tvorbi vedno bolj zapletenih sestavin snovi, pri tem se pa porajajo nove oblike in nova svojstva. Atomi se družijo in organizirajo v molekule, te v megamolekule itd.

3. «Materia matrix»

Iz tega dvojnega značaja prvobitne energije izhaja, da je snovnost nosilka zavesti ali psihizma, «materia matrix». Nedvomno so na različnih ravneh razvoja različne stopnje in svojstva psihizma, vendar je med njimi zaznavna določena analogija.

To Teilhardovo naziranje potrjuje med ostalim tudi materialistični znanstvenik Lapicque s svojim odkritjem o biopsihizmu, po katerem že enostavna stanica uklepa v sebi določen psihizem. Spričo tega mora biti prvobitni psihizem tudi v molekuli kot sestavnem delu stanice, prav tako v atomu in prvobitni energiji, iz katere izhaja vesolje. Torej je v skrajni analizi prvobitna energija stvari duhovne narave.

V nasprotju s Platonovim in z Descartovim dualizmom duha in materije sta po Teilhardovem monističnem pojmovanju duh in materija dva izraza iste stvarnosti. Fenomenalno je duh funkcija materije.

4. Dialektika

Do tega monističnega pojmovanja vesolja je Teilharda pripeljalo njegovo izvirno tolmačenje razvoja v dialektičnem smislu. Njegova dialektika se pa bistveno razlikuje od materialistične koncepcije dialektike, po ka-

teri se doseza ravnovesje (sinteza) v okviru snovnosti ter je duh le fosforescenca materije. Po Teilhardovi dialektiki se ravnovesje doseže na ravni duhovnosti. V tem smislu nadaljuje Teilhard Aristotelovo in tomiščno tradicijo, dasi je seveda njegova koncepcija manj abstraktno metafizična in mnogo bolj fenomenalna, bolj konkretna. Kajti Teilhard priznava vlogo časa kot odločujočega činitelja v razvoju. To se pravi, da imamo ne le zaporedno razvijanje vedno istih pojavov, temveč tudi nenehno preobrazbo in razvoj. Ta poteka trosmerno: na stopnji divergence se množstvo razločuje, na stopnji konvergence se množstvo združuje v enoto, na stopnji emergence se ta enota psihično ponotranja. Ta transformistična zamisel predstavlja osrednjo idejo Teilhardove razvojne teorije; v njej igra čas prvenstveno vlogo. Saj je vprašanje časa eden najvažnejših problemov sodobne misli, in izvirni Teilhardov doprinos je v tem, da je odkril značaj konkretnega časa (trajanja), ki je konvergentne narave.

5. Zakon evolucije

Snov in duh se razvijata po zakonu kompleksnosti-psihizma. Kajti če vsako zrno snovi uklepa določeno psihično energijo, potem nosijo snovne zgradbe v sebi toliko več in toliko bolj diferenciranega psihizma, kolikor bolj je njih struktura kompleksna. To je osnovni zakon evolucije.

Vsaka sinteza pomeni korak naprej v psihično ponotranjanje in ustvarja zategadelj novo kvaliteto. Tako predstavlja sinteza kontinuiteto in hkrati diskontinuiteto. Kajti razloček ni v stopnji, temveč v naravi psihizma — in to je bistveno. Sicer je to zaznavno že na ravni kemičnih spojin, katerih lastnosti so docela drugačne od lastnosti posameznih sestavnih prvin. Isti pojav velja tudi za življenje.

Evolucija ni za Teilharda nobena hipoteza, marveč pravi pogoj mišljenja, izhodišče za razumevanje stvarnosti.

Kozmos je torej organsko-psihična celota, podrejena zakonom razvoja, in deluje kot vzajemna enota.

B. BIOSFERA . NOOSFERA

6. Življenje

Po zakonu evolucije se iz snovi razvija življenje. Toda življenje prav zavoljo tega, ker je sinteza, predstavlja povsem druge lastnosti, bistveno različne in specifične glede na snovne komponente, ki ga porajajo. V smislu razvoja je življenje splošna lastnost vesolja.

Življenje oživlja snov in ustvarja novo sfero, povsem drugačno od geosfere, na katero ostane sicer navezano, a se dviga nad njo; to je *bio-sfera*.

Pri višjih bitjih je psihizem vezan na kompleksnost centralnega živčnega sistema ali možganov; maksimum doseže pri človeku.

7. Človek

Zakon evolucije velja prav tako za pojav človeka. Fenomenalno je človek prirodni in nujni izraz organskega razvoja, ne pa rezultat naključnih kombinacij bioloških činiteljev in okoliščin (Darwin), in sicer tako, da se je prvobitna energija smotrno in načrtno preko geosfere in biosfere razvila v njegovo smer. Pojav človeka je tako samobiten in izviren kot pojav življenja v vesolju. Človek vnaša v kozmos novo psihično kvaliteto, ki jo predstavlja zavestno mišljenje.

Glavna človekova značilnost je zavest, da je sposoben gledati na svoje mišljenje kot na objekt refleksije. Bistvena razlika med njegovim in živalskim psihizmom je ta, da žival ve, toda ne ve, da ve, ker ne pozna iznajdljivosti. Človek torej poduhovlja življenje in ustvarja novo *sfero duha ali noosfero*, ki se dviga nad biosfero, dasi ostaja z njo povezana.

Z ontološkega vidika (ki zadeva bitje kot tako) vključuje človek v sebi celotno vesolje, je torej delno celota. Spričo tega je metempsihoza ali preseljevanje duš pravi nesmisel.

Po Teilhardu je *človek ključ vesolja*, in to je ena njegovih najvažnejših trditev. To pa ne pomeni, da biva človek v geometričnem središču vesolja v statičnem smislu. Razvoj se ne zaključuje pri človeku v sedanji situaciji, saj je človek s zoološko-psihološkega vidika šele v embrionalnem stadiju svojega razvoja. Človek je na čelu kozmičnega gibanja, ki vodi proti tretji razsežnosti, k sublimaciji v absolutno duhovnost.

Za noosfero je značilen razvoj v vedno večje osveščanje človeka. Človek se zave svojega položaja v vesolju. Ta kozmični občutek zbudi v njem zavest odgovornosti, da s svojo akcijo odslej zavestno sodeluje pri evoluciji in jo tako v smislu osebnega poduhovljanja in učlovečanja pospešuje. To je pa vse kaj drugega nego človeška pasivnost, ki pomeni stagnacijo in oviranje evolucije.

Na tej ravni se pojavi torej *vprašanje človekove svobode in etike*, katerima odpira pot le Teilhardova dialektika. Pa tudi svoboda sama je podrejena razvoju. Narašča sorazmerno z našo zavestjo odgovornosti do

sveta in do nas samih. To nas privede do novega pojmovanja etike, ki se nam pokaže kot veja energetike. Morala se izraža predvsem v naporu za organizacijo človekove energije. Doslej se je človek posvečal v glavnem raziskovanju sveta izven sebe, odslej bo pa vedno bolj raziskoval svet v sebi. To preučevanje psihizma bo energetika duha.

Tako je človek izhodišče Teilhardove razvojne teorije kot središče perspektivnega razvoja in središče konstrukcije vesolja.

8. Socializacija - personalizacija

Človek je pa po svoji naravi socialno bitje. In kakor se je začel osveščati svoje vloge v kozmosu in svoje odgovornosti za njegov razvoj, tako se začne zavedati svoje narave in odgovornosti za razvoj socializacije človeštva.

Socializacija je nujna posledica množitve človeštva in njegove postopne družbene organizacije, ki jo pospešuje nesluteni razvoj znanosti in tehnike. Posamezniki se vedno bolj povezujejo med seboj v vse večje strukturalne enote. Človek vedno bolj teži k središču, iz množstva se poraja enotnost.

Socializacija pomeni v dialektičnem smislu socialno sintezo. Ta pa ustvarja kot vsaka sinteza novo kvaliteto, ki predstavlja višjo razvojno stopnjo na ravni psihizma. Vse dobiva obliko dialoga, izmenjave misli ter izkušenj, kar pospešuje širjenje znanja, hkrati pa tudi večja našo odgovornost do sveta izven nas in v nas. Gre za preraščanje «jaza» v občestveno vzajemnost in vesoljno ljubezen. Kajti človek doseže resnično dopolnjenje le na občestveni ravni, v sferi vzajemnosti.

Prav ta sfera je pa tudi izhodišče konvergentnega gibanja človeštva; temelji na svojskem značaju prvobitne energije, ki se izraža v privlačnosti, kar je bistveno za ljubezen. To se javlja že na ravni snovi, v kohezijski sili atomov in molekul, v kemični afiniteti, na ravni življenja v instinktih in na ravni človeka v simpatiji, v ljubezenskem nagnjenju. Spričo tega postaja ljubezen vse bolj zavestno gibalno socializacije in vesolja.

Ljubezen je torej tisti osnovni činitelj, ki vodi do organskega razvoja socializacije, do njene notranje enotnosti in resnične harmonije.

V tem pa je bistveni razloček med Teilhardovo in marksistično pojmovano socializacijo. Le-ta ne nastaja organsko, temveč od zunaj s prisilnimi organizacijskimi ukrepi, zato je nujno formalna in notranje prazna ter ne more ustvariti resnične povezanosti in skladja. Človek kot individuum se zaduši v njenem okrutnem hladu in brezizhodnosti. Zavaljo tega je marksistična socializacija več kot problematična.

Teilhardovo preraščanje človeka kot bistveni pogoj socializacije pa se razlikuje tudi od Nietzschejeve zamisli. Ta vidi v svojem «nadčloveku» izključni «jaz» brez vsakega odnosa in povezave z občestvom. Pri «nadčloveku» ustvarja vrednote le volja po oblasti. To naziranje vodi v rasi- zem, ki je izraz alienacije individualnega egoizma. Nietzschejev «nadčlo- vek» je rezultat individualistične krize.

Teilhardova občestvena misel je pa tudi v diametralnem nasprotju s Sartrovim eksistencializmom, po katerem je človek povsem izoliran od sveta okrog sebe in ostaja vezan le sam nase.

Ali pa ne grozi nevarnost alienacije v socializaciji? Ali ni nevarno, da bi človek v tem konglomeratu zgubil svojo osebnost tako kot čebela v panju? Pri tem je treba upoštevati bistveno razliko med konglomeracijo in občestvom. Konglomeracija vodi dejansko do razosebljenja, kot smo videli pri marksistični socializaciji. Občestvo pa vpliva po svoji naravi, ki je vez ljubezni, oplajajoče na razvoj osebnosti, ker človeku bogati duha in zavest. Pravo občestvo ne povzroča nivelizacije, temveč raznolikost. Kajti bolj ko je občestvo veliko in kompleksno v svojem ustroju, več raznolikih funk- cij in nalog ima izpolniti. Zatorej nudi vsakemu poedincu možnost za raz- voj njegovih sposobnosti in daje s tem polnega izraza njegovi osebnosti. Tako se perspektivno porajanje enotne človeške skupnosti povezuje z maxi- malnim razvojem posameznikov.

C. KRISTOSFERA

9. *Omega*

Gibalo veselja in socializacije, ljubezen, pa deluje pod vplivom dolo- čenega univerzalnega pola privlačnosti. Ta je na vrhu razvoja in je hkrati njegov pobudnik in pospeševatelj. Ta pol označuje Teilhard z imenom Omega.

Do točke Omega pride Teilhard z ekstrapolacijo. To je metoda, po kateri napovedujemo bodočo krivuljo razvojnega gibanja, ki smo jo pre- verili v preteklosti in sedanjosti. Nekateri kritiki sicer oporekajo Teilhardu pravico do te metode, toda sprejemajo brez obotavljanja zakone, ki izhajajo iz laboratorijskega eksperimentiranja in so se njih izsledki izkazali za konstantne. To velja tudi za metodo ekstrapolacije. Zakaj se ne bi opirali na izkušnjo, ki smo jo overovali z najrazličnejšimi tehnikami in se izka- zuje konstantna od vseh začetkov razvoja kozmosa? In zakaj ne bi sklepali,

da drži ta linija razvoja v prihodnost, sledeč istemu zakonu, ki jo je vodil milijone let?

Teilhardov zakon evolucije kompleksnosti-psihizma je prav tako zanesljiv kakor vsak drug zakon empirične znanosti. Glede na ta zakon je Teilhard upravičen, da sklepa na naraščanje zavesti in poduhovljenja do maksimalne stopnje v planetarnem merilu, do superzavesti in absolutne poduhovljenosti. Ne gre za spekulativni, marveč za empirično logični zaključek. Ekstrapolacija obstaja pravzaprav le v imenovanju pola konvergence. Omega je točka, v kateri se steka vesoljna konvergenca.

10. Omega — Kristus

Točka Omega, ki odgovarja najvišji stopnji zavesti in skrajni sublimaciji misleče energije, je vesolju imanentna in transcendentna ter je hkrati suverena osebnost, ker se v vesolju dogaja vse v posebljeni biti. Ta točka je Bog, Absolutna Ljubezen. V tem se Teilhard v velikem ovinku pridružuje Danteju v njegovem slavnem verzu, ki zaključuje zadnji spev Nebes: «L'amor che move il sole e l'altre stelle», «Ljubezen, ki giblje sonce in zvezde», to je celotno vesolje.

Značilnosti, ki jih Teilhard odkriva v točki Omega, sovpadajo s tradicionalno krščansko teologijo, ki priznava iste lastnosti Bogu.

Zakaj pa točki Omega odgovarja prav Kristus, zakaj ne Alah, Buda ali katero drugo božanstvo? Po orientalskih teologijah se konvergenca ter sublimacija doseže z zanikanjem in uničenjem množstva, kar pomeni negacijo sveta in «jaza». Tu človekovo delo in aktivni napor nimata veljave niti pomena. To naziranje vodi v pasivnost, v življenjski pesimizem in fatalizem.

Po krščanski teologiji pa vodi do vesoljne konvergence in sublimacije preraščanje «jaza» in množstva z dinamično akcijo, v kateri je Kristus pobožanstvil najnižjo človeško dejavnost. Zato ima krščanstvo pozitiven odnos do sveta, vodi v aktivizem in življenjski optimizem. Zavaljo tega sovpada Kristus s točko Omega. Krščanski Bog daje takorekoč eksperimentalni dokaz za Omega, točka Omega pa racionalistično pojasnjuje obstoj in pomen krščanstva.

To sovpadanje Omege in Kristusa predstavlja stično točko Teilhardove fenomenologije in teologije.

Toda do točke Omege ne vodi neogibna in nujna pot razvoja. Omega se mora «dati», razodeti duhu, ki jo išče. Tu gre za posredovanje nadnaravnega činitelja, milosti, brez katere ni moč doseči Omege.

11. Kristifikacija

Potrebno milost pa človeku prinaša sam Kristus. V razvojnem procesu se je Bog učlovečil v osebi Jezusa iz Nazareta. Tako pride do povezave človeka z Bogom. Bog pokaže šele kot Človek pravo pot človeku do Boga. Inkarnacija je nujnost evolucije. Kajti bolj ko se poglobljamo v zakonitost evolucije, trdneje smo prepričani, da se vesoljni Kristus ne bi pojavil ob dopolnjenju časov na vrhuncu razvoja vesolja, če se ne bi že prej vključil v to vesolje v obliki njemu lastnega elementa pod podobo človeka. Brez Učlovečenja in Odrešenja bi človek namreč ne mogel premagati zla, ki mu ovira pot v razvoj.

Kajti zlo, fizično in moralno, t. j. greh, je imanentno konstrukciji vesolja, manjša se sorazmerno našemu navezovanju na Omega, kjer odpade. Moralno zlo se skrivnostno izravnava s trpljenjem. In ker je zlo po svojem obsegu kozmično, mora biti tudi odrešenje kozmično, to je, izvršiti ga more le kozmični Kristus, središče vesolja. Ker moralno zlo ovira razvoj evolucije, pomeni preraščanje trpljenja pospeševanje evolucije. V tem smislu postane križ simbol in akt evolucije.

Spričo tega vidi Teilhard v odrešenju ne samo negativni aspekt zadoščevanja, temveč tudi pozitivni aspekt preraščanja in posvetitve človeka. V tem naziranju Teilhard samo nadaljuje tradicijo mnogih cerkvenih očetov in škotskih teologov, s to razliko pač, da je bilo njih gledanje statično, njegovo je pa dinamično.

Teilhard vključuje zvezo Boga s človekom v samo gibanje kozmične evolucije. Od smrti vstali Kristus je konvergentna točka vesolja, pa tudi konvergentna točka neposredno vsakega človeka. Zgodovinski Jezus Kristus je tako bistveni realni činitelj v konkretni kozmični evoluciji.

Z vstopom Kristusa v noosfero pa pride do pojava sui generis, to je do rojstva in razvoja nadnaravne družbe, ki jo predstavlja Cerkev v svoji celovitosti. Cerkev po Kristusovem razsvetljenju razodeva nekaj nadčloveškega in to je red ljubezni — caritas. Ta red ni red duha. In to območje imenuje Teilhard *kristosfero*. Tako se človek po ljubezni — caritas zliva v večno Ljubezen. S tem se uresničuje mistično Kristusovo telo — kraljestvo božje, kar je cilj evolucije.

Torej je počelo, gibalo in cilj razvoja ravno ljubezen, ki postane tako sinonim evolucije.

Ko človek odkrije to novo, mistično razsežnost ljubezni, ki je težišče človekove sreče, se začenja preobrazba v človekovi sami duhovni strukturi. Ta ga vodi na tretjo pot, «*via tertia*», po kateri se mistično povezuje z

Bogom preko sveta, ne z odpovedjo, temveč s preraščanjem in sublimacijo.

Na tej ravni dobi tudi etika novo osvetlitev in lepoto. Predstavlja več kot samo skupek pravil, ki urejajo medčloveške odnose; njena naloga je, da človeku pokaže mesto, ki mu pritiče v kozmosu, in poslanstvo, ki ga mora tu izvršiti. Najvišji in splošni zakon morale je, da človek razvije vse svoje sile v službi človeštvu in tako evolutivno v službi Bogu. Glede na to je potrebna nova formulacija svetosti v smislu prevrednotenja vrednot.

Tako je n. pr. prej pomenilo častiti Boga «predpostavljati Boga svetu z odpovedjo in z žrtvovanjem stvari». Sedaj pomeni «posvetiti se z dušo in telesom stvarstvu, vključiti se vanj in s pospeševanjem razvoja dajati slavo njegovemu Stvarniku». Ljubezen do bližnjega, dasi vedno sočustvujoča, naj preko prejšnjega odpuščanja in nezadajanja krivic preide v pozitivno službo dobrega bližnjemu. Tudi čistost, ki je prej pomenila v glavnem zdržnost in varovanje pred grehom, bo jutri preraščanje vseh strasti in sublimiranje v višjo človečnost. Notranja svoboda, ki je prej pomenila «ne zanimati se za stvari in se jih čim manj posluževati», bo odslej z našim zavestnim naporom in raziskavanjem postopno osvajanje vse njih resnice in lepote, in sicer sorazmerno naši ljubezni do stvarstva. Svoboda se javlja torej na ravni biti in znanja, ne posedovanja; je moralna svoboda. O resignaciji kot pasivnem sprejemanju obstoječih pogojev vesolja odslej ne moremo več govoriti.

Človek je torej srečen le, kadar zaživi v kozmičnem razmerju do sveta in življenja: ko se najprej zave svoje biti in se osredotoči v sebi, nato ljubi, ko povezuje svojo bit z bitjo sočloveka, in nazadnje obožuje, ko se podreja absolutni Ljubezni. Torej je sreča v notranjem izpopolnjevanju, umskem, umetniškem in moralnem v službi evoluciji, v območju kristosfere. To pa ustvarja krščanski neohumanizem.

Zaključek

V tem kratkem orisu smo bežno pregledali vse faze Teilhardove razvojne teorije, in sicer: vitalizacijo ali oživljanje snovi s prehodom iz geosfere v biosfero; hominizacijo ali počlovečenje življenja s prehodom iz biosfere v noosfero, in končno divinizacijo ali pobožanstvenje, kristifikacijo človeka s prehodom iz noosfere v kristosfero. Nakratko bi se dala Teilhardova razvojna teorija označiti z njegovim motom: «Vse, kar biva, konvergira».

Razlika med Teilhardovo in materialistično razvojno koncepcijo je v tem, da materialisti, priznavajoč primarno evlucijsko gibanje, dasi le na

osnovi materije, ne priznajo njegovega izvora in usmeritve, konvergence v vrh Omega. Kajti materialistično pojmovanje vidi končno razvojno fazo materije v človeku.

Posledice te bistvene razlike so zlasti opazne na sociološkem področju. Tako so konkretno razvidne v različni viziji bodočnosti. Obe, Teilhardova in marksistična vizija, nam kažeta idealno občestvo, ki ne bo poznalo nasprotstev in sedanjih krivic. Po marksizmu bi bil višek dosežen v občestvu, kjer bi vsi ljudje dosegli stanje kolektivne enakosti in kjer bi vsak posameznik dosegel tem višje dopolnjenje v umskem in čustvenem smislu, čim intenzivneje bi se vključil v občestvo. Nasprotno pa bo po Teilhardu človek in po njem človeštvo doseglo svoje najvišje dopolnjenje v združenju z nekim nadosebnim središčem. Brez tega središča, h kateremu konvergirajo vse sile vesolja, je nemogoča povezanost totaliziranega človeštva. S tem odpade tudi glavni marksistični ugovor proti religiji, češ da ta človeka odtuja samemu sebi in njegovi zemski nalogi v pospeševanju napredka. Nasprotno, samo in zgolj vera v Boga v smislu Teilhardovega pojmovanja daje človeku moč za premagovanje težav v njegovem zemskem prizadevanju. Človek, ki je po marksizmu prepuščen svojim lastnim silam, je stvarno izpostavljen nevarnostim malodušja in obupa, malomarnosti in brezbržnosti, pada v egoizem, v nasilje in v «taedium vitae». Da je to res, dokazuje stvarnost današnje marksistične družbe. Iz tega izhaja, da predstavlja ateizem dejansko in najbolj nevarno alienacijo človeka, ker ustvarja ozračje, v katerem je človeški duh izpostavljen propadu in zato njegov napor hira. Saj mu manjka oživljajoče sile, ki jo daje zgolj in samo vera v nadosebno transcendenco.

Končno naj omenimo, da Teilhard ni imel namena, podajati neki svoj zaokroženi sistem. Hotel je le predočiti osrednji problem našega časa in nakazati smernice za njegovo rešitev. Teilhard je postavil problem soočenja med sodobno znanostjo in krščanstvom v smislu dialoga. Pri tem mu gre za sintezo med vero v svet in vero v Boga, da se v luči znanosti osvetli «anima naturaliter christiana». In to je imperativ našega časa! Svojo vlogo je videl v funkciji uravnalca, ki skuša z optimizmom in radostjo do življenja pomagati sodobnemu človeku pri iskanju resnice in sreče.

Teilhardova razvojna teorija je seveda tudi predmet najraznovrstnejše kritike, ki pa je po mnenju mnogih izraz pomanjkljivega poznanja prirodoslovnih znanosti, teologije, filozofije in družboslovja; izvira tudi iz nepoznanja celotnega Teilhardovega dela.

NEZAKONSKE TRAVE

BORO KOSTANEK

Spočel jih je dež s senco deviške breze. Potihoma se je priplazil neke noči mimo spečih drevesnih koč in se skrivaj spustil ob slokem mlečnobledem deblu na dno. Mehka skorja se je udajala puščicam njegovih prstov. Zavzemal jo je zase in jo vso prešinjnal. Korenice so trznile. Njegove tople roke so se spojile z brezino senco in jo zagugale v nepopustno dremavično objetje. Voda je vzvalovila ob bregovih in butnila ob tihi otok ter se podelala šele obtežena s svinčenim plodom.

V jutro se je težko obesilo. Na jutro je trdo leglo.

Senene knjige so se zaprle.

Vsa drevesa so odpotovala nasproti toplim krajem. Vrbe so se odele v pisane rute, kostanji so potuhnili glave v bojazni, da se bodo vsak čas dvignile breze in se spustile na jug. V vsej lepoti in dorasli opojnosti so se razodela njihova telesa in lahnih kril odfrfotala. Daleč na poti jih bodo šele dohiteli. Na bregovih jezera so med labodi pristajale ladje listja. Vkrcalo se je nešteto novega. Po parku se je zbiralo v jate in se v kupih odpravljalo na južno pot. Vetrovni zbori so prvi odrinili za toplim kruhom, za njimi vse drevje, goščava in log.

Zemlja je vzela nazaj vse vonje in prst, polna krtin je izžela odpadlo listje vseh dišav. Listje je obleklo pepelnato barvo. Slame, ki so se ob času dišeče otave zgubile na paši, so se zataknila v vetrovna rešeta. Svetloba zastrtega sonca se je skotalila med opustošenimi vejami v brezdlanje lesa.

Na poletnih pogoriščih se zdaj zrcali ostrina slane. V grapah polzijo od tod podobe, krive od nahrbtnikov megle. Moraste megle uhajajo iz poapnenih prstenih žil, se plazijo po tleh in dušijo pritlično drobovje. Vse vse morijo. Udušile bodo vso rast in zavezale polje ter zaklenile ceste za ubeglim drevjem.

Dež prihaja v svate, se ustavi ob brezovi senci in jo pogladi po licu. V jesenski molčečnosti nihče ne moti vasovavca. Osamljena breza pokaže mlečnobeke prsi in zardi v noč. Vodne fontane se ustavljajo sredi plesov ali jih menjavajo sredi zagnanosti. Med razpletene lase doječe breze mečejo gruče mavric.

GIORGOS SEFERIS

Mitično življenjsko poročilo

*Iz nemščine in z upoštevanjem grškega originala
prevedla Lev in Milena Detela*

Ko so pred kratkim podelili Nobelovo nagrado Grku Giorgosu Seferisu (naglas je na drugem zlogu), so se mnogi zelo začudili. Seferisa širša publika res ni poznala, a redki poznavalci so ga cenili in občudovali. Po pomembnosti in vrsti poezije bi ga bilo najbolje uvrstiti k Eliotu in Saint-Johnu Persu, s katerima so se slovenski bralci že nekoliko seznanili. Tudi v Seferisovi poeziji je namreč bistvenega pomena tista MEJA med posameznimi stvarmi in človeškim, ki bi jo opazili tudi pri Eliotu in Persu. V tej meji je napeto in zamolčano vse, kar bi pesem pravzaprav morala povedati. Poleg tega bistvenega in najvažnejšega momenta Seferisove poezije velja pristaviti še eno, kar ga zopet povezuje z Eliotom in Persom. Seferis piše v preprostem, jasnem, natančnem jeziku. Celotna struktura posamezne pesmi ima svoje središče prav na popolnoma določeni, prav nič skrivnostni, gladki ali lepi besedi. Zaradi tega je poezijo take vrste zelo težko prevajati. Tretja značilnost Seferisove poezije je odpoved lastnemu jazu. To je neosebna poezija, ki ima svoje paralele zagotovo v delih, kot sta Anabasis ali Waste Land. Pravzaprav je v svojem končnem bistvu Seferisova poezija prav preprosta poezija. Dve njeni glavni resnici sta ti: STVARI SO; LJUDJE DELAJO. Vodi nas v grško pomorsko pokrajino, v kateri se pesnik čudovito spaja s svetom in z antiko. To je poezije antične preproščine (glavne njene sestavine so morje, borovci, ladja, gora, otok, hiša...) in bibličnega zanosa. 1900. rojeni pesnik jo je napisal v svoji globoki življenjski izkušnosti, ki jo je pridobil na dolgem romanju, preganjan od turških ali fašističnih napadalcev. Vrsto let je preživel v diplomatski službi širom po svetu, med vojno pa je živel v emigraciji. Sicer pa je tako ali tako trpka usoda njegove revne dežele izgnanstvo in brezdomovinskost; to tragiko lahko dovolj dobro občutimo v Seferisovih pesmih. Prav izgleda pa, da se s pričujočim grškim nagrajencem antični Grčiji popravlja večstoletna krivica: izgubljeni antični duh se vrača v svojo staro domovino. Je pa še nekaj največjega in najtežjega v Seferisovi poeziji, česar vsi ne bodo razumeli. Kdo so tisti marmornati kipi, ki se zrušijo v naše sanje, ko se jih mi osvobodimo, kdo so tisti kipi, manj razbiti kot mi sami, onstran katerih bi bilo živeti največja sreča in smrt

obenem? Morda so prav ti kipi največja Seferisova skrivnost, največja gibalna sila njegove poezije in njegovo najresničnejše poslanstvo, najresničnejše mitično življenjsko poročilo.

Običajne konvencije, ki so jo določili slovničarji glede ločil, Seferis ne upošteva. Njegova ločila stoje samovoljno in tam, kjer je po logičnem premisleku potrebna pavza. To načelo sta spoštovala tudi prevajalca.

Spominjaj se kopališča, kjer so te ubili

Zbudil sem se: prijel v svoje roke marmornato glavo
ki mi obtežuje komolce ne vem, kje naj jih podprem.
Padla je v sanje kakor sem jaz stopil iz sanj
tako je najino življenje postalo eno le težko se spet ločiva.

Strmim v oči: niso niti odprte niti zaprte
pogovarjam se z usti ki se trudijo da bi govorile
oklepam se ličnic, ki predirajo kožo.
Več ne zmorem:

Moje roke se izgublajo in če se povrnejo
so pohabljene.

Argonavti

In duša
naj spozna sebe
ob pogledu
na drugo dušo:
tujca sovražnika smo videli v ogledalu.

Bili so marljivi ljudje spremljevalci, niso godrnjali
nad naporom niti nad žejo niti nad mrazom,
obnašali so se kot drevesa in valovi
ki vzamejo za dobro veter in dež
vzamejo za dobro noč in sonce
in ostanejo v menjavi stanovitni.

Bili so marljivi ljudje, dolge dneve
so se potili na veslaški klopi, s povešenim očesom
so v taktu zajemali sapo
njihova kri je tekla skozi voljno kožo.

Včasih so tudi peli, s sklonjenim očesom
ko smo pluli okoli otoka z divjimi figami
zahodno, onstran rtiča psov
in njihovega lajanja.

Kdor želi spoznati sebe, tako je rečeno
naj spet pogleda drugo dušo, tako je rečeno

in vesla so udarjala po zlatu morja
v potapljajočem se soncu.
Mnogo rtičev je ostalo za nami, mnogo otokov, morje
ki vodi k drugemu morju, galebi in tjulenji.
Včasih so žene ki jih je mučila beda
objokovale svoje izgubljene otroke
in drugi so divjali in iskali Aleksandra
in zasuto slavo v globini Azije.
Ustavili smo se pred obalami z nočnim vonjem
in žvrgolenje ptičev nam je padalo na roke kot vodni curek
spomin na veliko blaženost.
Toda potovanj ni bilo konca.
Njihove duše so se spojile z vesli in drogovi
z resnim obličjem krna
z brazdo za vesli
z vodo ki je razdrobila njihov odsev.
Spremljevalci so končali drug za drugim,
s povešenim očesom. Njihova vesla
označujejo mesto na obali kjer spe.
Nihče se jih ne spominja. Pravičnost.

Kaj torej iščejo naše duše

Kaj torej iščejo naše duše ko potujejo
na krovih razpadajočih ladij
se drenjajo z ženami rumenih obrazov in jokajočimi otroki
in vendar ne morejo pozabiti, niti nad letečimi ribami
niti nad zvezdami na katere namigujejo vrhovi jamborov.
Izpete na gramofonskih ploščah
zadržane na romanju ki ne vodi nikamor
mrmrajo predse razbite misli v tujih jezikih.

Kaj torej iščejo naše duše ko potujejo
na tej strohneli naplavini
od pristanišča do pristanišča?

S poti pospravljajo razbite kamne, hlad
borovcev ki podnevi težje dihajo,
naprej se podijo po vodi tega morja
in onega morja,
brez občutka
brez drugih
v domovini ki ni več niti naša
niti vaša.

Pri tem smo vendar vedeli kako lepi so bili, otoki
tu nekje v teh krajih mimo katerih smo potovali
malo više malo globlje
samo mačji skok dalje.

Quid platanòn opacissimus?

Spanec te je ogrnil, kot drevo, z zelenim listjem
dihala si, kot drevo, v tihi svetlobi
v jasnem studencu sem motril tvoje obličje:
veke so bile zaprte in trepalnice so gladile vodo.
Moji prsti so v mehki travi našli k tvojim
podržal sem za trenutek tvoj utrip
in začutil od daleč bolečino tvojega srca.

Pod platano, ob vodi, med lovor
te je odnesel spanec in te nosil
okoli mene, k meni, ne morem te popolnoma dojeti,
ti si eno s svojim počitkom:
gledam tvojo senco kako se manjša in izginja
izgublja v druge sence, v drugi
cvet ki te je izpustil in ujel.

Imamo življenje ki smo ga živeli da živimo.
Usmili se tistih ki tako dolgo potrpežljivo vztrajajo
izgubljeni med črnim lovorjem in težkimi platanami
in vseh osamljenih ki govore z vodnjaki in s cisternami
in se utopijo v krogih ki lovijo njihov glas.
Usmili se spremljevalca, ki je z nami delil pomanjkanje in znoj
in se utopil v soncu, kot vrani za marmornimi razvalinami,
brez upanja na plačilo ki nam pripada.

Daj nam, tudi tostran spanca, mir.

Hydra

Delfini zastave in strel iz topa.
Morje ki je nekdam tvoji duši tako grenko dišalo
je zdaj nosilo mnogobarvne in bleščeče ladje
se je upogibalo in jih zibalo in je bilo ena sama belopermata modrina,
nekdam je tvoji duši tako grenko dišalo
zdaj je v soncu ležalo barv sito.

Bela jadra in svetloba in kapljajoča vesla
udarjajo po pomirjenem valu v taktu bobna.

Bile bi lepe tvoje oči, če bi videle
bile bi svetle tvoje roke, če bi se razprostrle
bile bi kot že nekdam žive tvoje ustnice
zaradi tako velikega čudeža:
to si iskala

Kaj si iskala v pepelu
v dežju v megli v vetru
kaj celo ob uri ko že opešajo luči
ko se potopi mesto in ti na pladnjih siromaštva
Nazarenčan razodene svoje srce,
kaj si iskala? Zakaj zdaj ne prideš? Kaj si iskala?

PRAZNINA

ALEŠ LOKAR

Odvetnik Marino Tomažič spremlja svojo zadnjo dopoldansko stranko skozi duri: »Tako bova torej napravila, gospod, kakor sva se domenila, kajne?« Še enkrat se rokujeta na pragu, ko pa so vrata zaprta, se odvetnik mladeniško okrene proti notranjosti urada, veselo zažvižga in zakliče: »Gospodična! Sedaj odpotujem. Zdoma bom tri, štiri dni; če se pa med mojo odsotnostjo pripeti kaj nepredvidenega, me prosim telefonsko obvestite na številko, ki odgovarja hotelu v Reki, saj veste... Je vse v redu?«

»V redu, gospod doktor.«

»Če bi se imel oglasiti Azzi iz Vidma, mu recite, da zadeva še ni zrela, naj pač potrpi še kak teden; če se pa javi tisti Jordan, se ga na lep način iznebite, sit sem že njegove vsiljivosti. Je aktovka s papirji pripravljena? Da mi za božjo voljo česa ne pozabite, kar se nanaša na tisto reško zadevo!«

Nekaj časa se marljivo suče med znanimi predmeti v uradu in daje tajnici navodila. Ta venomer pritrjuje, poslovno išče po policah akte, brska med prašnimi papirji, za debelimi stekli se ji pa svetijo oči, veselo mežikajoč v pričakovanju nekaj brezdelnih dni.

Tudi odvetnik je zadovoljen. Dobro je opravil, še bolje zaslužil, čeprav se je pač moral malce potruditi, sedaj pa ga sladko vabi potovanje v tuj kraj, kakor plačilo za pehanje in skrbi se približuje poživitev izven uradnega in družinskega okolja in vsakdanjega utripa.

Pred seboj ima še nekoliko delikatno in sitno zadevo: o svojem odhodu mora obvestiti ženo, ki ob takih primerih vedno kaže pasivno rezistenco. Zato vzame v roko telefonsko slušalko in zdolgočasno zavrti znane številke: »Draga! Sedaj odpotujem... dà, tudi meni samemu je žal, dragica; pa kaj se hoče, posel je posel... nimaš pojma, kako je tudi meni pri srcu... koliko rajši bi ostal doma... pri tebi in otrocih... toda vse skupaj nič ne pomaga. Koliko je stvari, katerim se mora človek odpovedati! Konec meseca je treba denar v hišo, ali ne? Koliko časa da bom zdoma? Samo nekaj dni! Če bi pa moral slučajno ostati kak dan delj, ti bom telefoniral. Na svidenje, draga, adijo!« Konča nekoliko preveč uradno, slušalko dene na vilice, zavzdihne olajšano, da je šlo vse gladko, pobere debelo aktovko (kovček je že v avtu), gospodični nakratko ponovi glavna navodila, se posloviti in odvihra...

Olajšano se duri zaprejo za odvetnikom Tomažičem.

Kako uro zatem drsi po asfaltni cesti proti Reki. Na meji je šlo vse po sreči, veselo razpoloženje ga prevzema, pokrajina pred vetrobranom se prijetno menjava. Po malem, a udobnem prostoru lepega vozila trepetajo lahne, sladke melodije iz radia, šipe so priprte, osvežujoč vetrc se poigrava z redkimi lasmi in suši znojne kapljice, ki se počasi nabirajo na čelu.

Pokrajina se vsa ponuja in razdaja s svojim bujnim poletnim krasom. Polja rumenijo, sonce žge, po gorah pa temnije hladni bukovi gozdovi. Do malega prelaza se cesta vzpenja, nato pa se prične spuščati proti Reškemu zalivu. Vožnja postaja od ovinka do ovinka prijetnejša. Tomažiču se ne mudi, ritmično potiska sedaj zavoro, sedaj zopet plin, eno postaja z lepim in močnim železnim konjem, njegova mehanska sila se mu sprošča po telesu in ga dviga. Kras polagoma opusteva: po tratih se nabira razmetano kamenje, hribi goliijo razriti in divji iznad prostranih smrekovih in jelovih gozdov.

Za nekim ovinkom nenadoma pogled objame Kvarner v vsem njegovem razkošju. Na levi se vleče v nedogled Kapelski in Velebitski Kras, ob morju se razkazuje razsejana Reka z delavnim pristaniščem, na desni pod mogočno Učko pa divna Opatija. Temnósinje morje med njima, lahno vznemirjeno pod pritiskom osvežujočega mornika, je živo od belih jader, ki se bleščiijo v jarkem soncu. Zadaj so otoki kakor sanjske kulise pripeti med nebom in zemljo, potopljeni v nepretrgano sinjino, oviti v tople poletne hlapove.

Krasen je dan, lepa je vožnja — in navdušeni Tomažič spretno pristane pred svojim hotelom. S prešerno kretnjo prime aktovko in kovček, ne da bi čakal na izvoščka, in jo mahne v sobo, katero je tajnica že poprej telefonsko naročila.

Popoldan predremlje prijetno utrujen od vožnje in vročine v hladni, temačni sobi. Iz dremavice ga zbudijo večerni glasovi z ulice in ga dražeče vabijo. Ves teden se je veselil tega trenutka, ko se bo elegantno napravil in neparfumiral ter se kot mladenič odpravil v Opatijo. Kmalu za tem sedi v avtu in drsi prijetni neznanosti naproti, sprašujoč se, ali bo ta ura znala nuditi to, kar je obljubila. Kraj ceste se tare ljudi, ki se vsi hlade po dnevni pripeki, sprehajajoč se v glasnem pomenku. Cesta je zatrpana z dolgo kolono avtomobilov, največ tujih. Le počasi prispe na cilj.

Življenje in hrup ob cesti in na cesti naraščata. Ženske so povečini v poletni letoviščarski opravi: v kratkih hlačkah, srajčkah, majcah.

Mlajše razkazujejo nagoto svojih ožganih nog. Tomažiču oči neprestano uhajajo in švigajo za meči in bedri, za krivuljami in visokopetniki, ki se v lahkotnem ritmu ponujajo očesu. Kakor vzdih mu vstane iz srca misel, da ni na svetu nič lepšega od dvojice ženskih nog (če so lepe). Nepopisna je milina, ki jo vzbujajo, in seveda tudi strast. Že same po sebi so lepe, če se pa premikajo, potem tvorijo živo dvojico, ki se igra, premiče, kliče in suče, vabi... To je skrivnost vseh skrivnosti.

Pod težkim in mogočnim pročeljem hotela iz avstroogrskih časov zaustavi voz, takoj je sredi splošnega vrveža, tisočerega utripa. Stik z vsem tem življenjem ga navdaja z nekim posebnim prešernim čustvom. Razpoloženje se stopnjuje. Pomiri ga malce le obala, ki je ovita v skrivnostni mrak, na razpolago novim in starim ljubezenskim doživetjem. Tomažič uživa hladni vetrič, ki sedaj vleče z visoke Učke na mesto in zaliv, kjer lahkotno vznemirja tekočinsko težnost morja. Noč zakriva mesto. Luči se prižigajo, skozi gosto zeleno vejevje zabrni od nekod melodija, ki se lovi v ušesa prisotnih, učinkujoč na njih notranjost. Tomažičevo razpoloženje postaja od trenutka do trenutka prijetnejše. Po žilah mu zaporedoma odmeva topli val krvi in topi vsakdanjo betežnost, ki se je nabrala po udih. Lahkotno je sprehajati se ob obali, vdihovati slani morski opoj in vonj bujne sredozemske vegetacije, zanimivo opazovati množico okoli sebe. Zazdi se mu, da to ni bilo le potovanje v prostoru, ampak še več: tudi potovanje skozi čas. Skratka — zazdi se mu, da se je zopet povrnil v zlata mladeniška leta: siva vsakdanjost, ki se je naselila v njegovo življenje za dolgo, dolgo, skoraj nepregledno vrsto let, je sedaj skrivnostno in čudežno izginila, kakor če bi je nikoli ne bilo. Zopet je tu lepi, srečni, zlati otrok Marino Tomažič, znan po svojih ljubezenskih doživetjih, po svojem prijetnem življenju.

Ves prevzet od čarobnega občutja krene za zapeljivo melodijo, ki diskretno prodira vanj.

Že po nekaj korakih se mu pogled odpre na široko obmorsko teraso, ki je kakor šahovnica vsa posejana z raznobarnimi mizicami in stolčki. Njemu nasproti iz zidne vzbokline prihaja glasba, v sredini pa je prosta ploščad, na kateri se v počasnem ritmu pomika nekaj dvojic.

Samozadovoljno napet in gotov krene med mizice, premakne stol z elegantno kretnjo, kakor to delajo natararji po boljših hotelih, olajšano sede in že pohiti z domišljijo bajnim erotičnim prigodam naproti. Naroči si aperitiv. Vseh pet čutil se mu uravna na najvišjo stopnjo občutljivosti. Začenja loviti vtise: osvežujoča pijača mu hladi željo

grlo, valoviti muziki sledi z visečo nogo, opazuje ljudi in sledi njih čebljanju v hrvaščini, nemščini, angleščini, francoščini, holandsščini, italijanščini, madžarščini in bogsigavedi v čem še vse. V tem trenutku mu kozmopolitska družba izredno prija. Sicer se počuti nekoliko zgubljen in potopljen v tuje morje, zamešan med ljudi najrazličnejših porekel z vseh koncev sveta, z drugačno tradicijo, drugačnim načinom življenja, mišljenja, z drugačnim reagiranjem na dejstva in dogodke; toda vse to deluje nanj tudi prenavljajoče, osvežujoče, tako da je sedaj res sam nase navezan in prost: mikrokozmos v makrokozmosu.

Pridejo resnejši trenutki v življenju, ko hodi takle mednarodni živzav le še na živce in sam v sebi se bi človek pačil vsakemu tujemu glasu ali besedi, ki mu pride na ušesa; takrat te ozdravi le domačija. Sedanji trenutek pa je drugačen: Tomažič je prost, vesel, brez vezi do preteklosti, sedanjosti in prihodnosti. V takih trenutkih je samo še večna sedanjost, katere je človek neomejen gospodar. Škoda le, da so taki trenutki tako redki in kratki, da so le bleščeči utripi v nepregledni noči.

Naenkrat se Tomažiču pogled ulovi v pogled, oči srečajo oči. Radovedno ga pogleduje dekliški obraz. "Ohoho," veselo presenečeno zadoni po Tomažičevi notranjosti, "smo že tu!" Nekóliko obrne obraz preč, ker ga malce vsiljivi pogled trenutno moti; kradoma pa jo takoj zopet opazuje. Zvrstijo se naslednje ugotovitve: blondinka je in pravcati nemški tip. Oblečena je poletno in dokaj elegantno. Izpod širokega, belega krila, na katerem se šopirijo velike pisane rože, molijo dolge, oble noge, ki se končujejo v modnih visokopetnikih. Čudovite se mu zdijo. Sproščeno sedi, pri čemer meče eno nogo čez drugo in se lahko guga v ritmu glasbe. Roke so ji sklenjene čez kolena, preostale postave ne vidi, ker je vrta v stolu. Obraz ji je prijeten, mladosten.

Lesketajoče oči ga zopet radovedno ošinejo. Toda komaj za trenutek; takoj nato dvigne kozarec k češnjevo rdečim ustnam, sreblje iz njega in si čez vrhnji rob nekaj časa ogleduje Tomažiča. Potem kozarec zopet odstavi in obražček našobi v smehljaj. Pogleda se zopet srečata, njena vrhnja noga se rahlo zaguga.

Tomažič sedaj mirno sedi, z enim očesom sledi ljudstvu na plesišču, z drugim pa njenim gibom in pogledom. Polašča se ga prijeten nemir, ki odganja prejšnjo uravnovešenost in sproščenost. Zopet se pred njim pojavijo zelo svobodne erotične slike, ki pa so že manj nedoločne od prejšnjih. Mogočno vzkipi v njem strast po popolni osvoboditvi od vsakršne konvencionalne vezi, zamika ga avantura. „Lepa je

in privlačna, ali naj jo povabim na ples?" Nekaj časa še čaka v dvomu, boreč se s svojo poklicno in človeško častjo, nato pa se ga mik vsega polasti. „Izkoristi priložnost! Samo enkrat živiš! Izkoristi priložnost! Kdo te pa pozna? V tuje morje si potopljen. Pred nikomer se ni treba zagovarjati! Izkoristi priložnost, saj jih boš le še malo imel v življenju!" V hipu, ko se je odločil, si miri vest: „Saj ni nič slabega, če sedaj malce zaplešem; že mesece nisem imel priložnosti, da bi se razvedril. Sedaj se mi nudi najlepša priložnost, da zopet poskusim..." Se nekajkrat na hitro pogleda v njeno smer, kakor bi se želel dokončno prepričati, da se ne bo osmešil pred vsem tem ljudstvom. Tedaj napravi tistih nekaj korakov.

Ona je bila medtem že opazila njegove kretnje in namene ter se je z narejeno zmedenostjo obrnila stran. Svetli očesi ga ošineti, lahno prikima z glavo v odgovor in privolitev, se obrne okoli sebe, kakor bi nekoga nevidnega prosila za dovoljenje. Nato ljubko vstane in mu sledi na plesišče. Kljub prejšnji pripravljenosti se njegov jaz podzavestno brani, ko se sedaj tako ozko poveže s popolnoma tujo osebo. Ona pa ima za tak primer svojo posebnost: obda ga močan vonj po parfemu in mu vsiljivo prodira v nosnice. Visoka je skoraj kot on. Pleše lahkotno. Radovednost se stopnjuje:

»Deutsch?« vpraša Tomažič, a ona odkima.

»Holland, Sweden, English?« sprašuje vsevprek, a ona odkimava. „Hudiča!? Od kod naj bi bila?“ premišljuje. „Pa menda ni Jugoslovanka?“

»Jugoslavija?«

»Da.«

»Ah, Jugoslavija!« se čudi in nadaljuje v malce smešnem jeziku: »Iz kojega kraja pa, molim?«

Ona sprva nič ne reče. Nekoliko se nagne od njega in ga ironično opazuje. Potem pa nenadoma de v čisti ljubljansčini:

»Sem vas že pretuhtala! Kaj se pa silite, da bi govorili hrvatsko?«

Nenadni in nediplomatski napad in ironični nasmešek zmedeta Tomažiča, ki si je s takim veseljem in zaverovanostjo v svojo moško dvorljivost pripravljaj kar se da fin in psihološki oblegovalni načrt, v katerem naj bi prikazal vso svojo spretnost iz mladeniških let. Njegov užaljeni moški ponos se osramočen in nejevoljen umakne nekam v globino. Zdolgočaseno nadaljuje:

»No, ali je kaj slabega v tem? Ali se ne sme? Saj smo vendar na Hrvaškem, če se ne motim.« Nadaljuje uradniško, da bi se zopet znašel. »Tako torej?! Slovenka ste.« V glasu se mu pozna, da mu to ni prav. Slovenci smo majhen narod in povsod imamo znance in sorodnike. Upal je, da se bo lahko neodgovorno zgubil v tujem morju. Tako pa...

»Vam morda ni prav? Saj je vseeno, kakšne narodnosti je človek, se vam ne zdi? Človek je človek, bel ali rdeč,« nadaljuje ona prijazneje in koketneje, da bi se mu zopet približala.

»Ne pravim tega...,« se on taji. Potem pa takoj spelje pogovor drugam, da bi spoznal, pri čem je, in da bi se izognil stari slovenski problematiki, ki se je za trenutek zableščala iz njenega pogovora kot nabrušeno rezilo.

Takoj za njenim ujedljivim odgovorom je namreč že mislil, da bi kar pustil vse skupaj in se morda nekoliko okrenil naokoli, saj je bilo še dosti drugih žensk. Toda njena porednost je zanimiva.

»Kako, da ste v Opatiji?«

»Na letovišču pač. Pa vi?«

»Pravzaprav na poslovnem potovanju, a ta trenutek prav tako na letovišču,« se mu znova sproščeno zaleskečejo oči. Dekle ga resnično začanja zanimati. Seveda ga sedaj predvsem zanima, ali nanjo lahko računa, dasi je Slovenka.

»Iz Slovenije torej... iz katerega kraja pa?«

»Mariborčanka sem. Ali ste sedaj zadovoljni?« je zopet poredna. Zlagala se je, saj je razumela, za kaj se gre. Tomažič pa je z odgovorom res zadovoljen. Oddahne se namreč, Maribor je od Trsta dokaj daleč — in nikogar nima tam.

Vtem je noč popolnoma zakrila pokrajino. Večerne luči utripljejo visoko gori po pobočjih Učke, mesto se ogreva ob neštevilnih novih medčloveških stikih. Glasba je sedaj počasna in ljubezniva, sedaj hitra in temperamentna. Na plesišču je vedno več ljudi in vse se sanjsko ziblje v čarobnem ritmu. Tomažič in Marta sta tu nekje sredi vseh teh ožganih in potnih teles. Njih pritisk ju zožuje. Njegova roka jo je sedaj čvrsteje prijela okoli pasu, njeno lice se približuje njegovemu, njen mamljivi duh mu sili v nosnice. Le malo se jima je moč pomenkovati v naraščajočem trušču, še za njeno ime je komaj zvedel.

Končno mu je direndaja in preigravanja zadosti in povabi dekle na sprehod. Iz množice kreneta v park, pomenkujoč se o nepomembnih

stvarah. V tem premirju dela Tomažič načrte in zbira sile. Najpametneje se mu zazdi, če jo sedaj povabi na večerjo, posebno ker je tudi sam lačen. Toda ona ga še enkrat prehití:

»Poslušajte, Tomažič, takoj naj vam povem, da sem navajena igrati na odprte karte. Nič ne bova skrivala in slepomišila. Me nameravate povabiti na večerjo?«

Z rokami na bokih si jo ogleduje in maje z glavo.

»Marta, pravi hudiček ste! No, pa pojdiva...«

Po večerji hodita ob obali in po parku, da se še nekoliko sprehodita. Njuno razmerje se je zelo spremenilo, saj se je proces zблиževanja nenehno nadaljeval. Držita se za roko, glasno govorita in se smejeta. Marti je šlo vino v glavo. Na ves glas se heheta, ga pogleduje, se igra s prsti njegove roke, ga vabi z vsako kretnjo.

Tudi Tomažič je razgret od okusne večerje in močnega vina. Ves se bavi z mislijo, da bi jo poljubil, da bi ji potopil prste v dolge bujne lase, potegnil k sebi njen obraz, ji ga sklonil vznak, zaprl rdeča željna usta s svojimi...

Vse to igranje, ta zvonki smeh, njene napol pijane oči in kretnje, njeno smešno pijano poskakovanje in negotovo guganje med hojo, vse to ga še bolj razgreje, in ko dospeta v temnejši kot med bujnim sredozemskim rastlinjem, uresniči svojo strast, jo objame ter poljubi. Dekle se ne upira...

„Od hudiča je razgreta,“ si reče Tomažič med burnim poljubovanjem in stiskanjem. Nekaj bedastega ji zašepeta na uho, ona se zvonko zasmije in pri tem meče glavo in lase vznak, oči so ji vedno večje. On ji poljublja vrat.

Končno se odloči in jo popelje v svoj hotel.

Naslednje jutro okoli osmih se Tomažič zaspano oblači. Vratar ga je moral nekajkrat poklicati po telefonu, preden se je zdrnil. Sedaj hodi po sobi, zlovoljno išče kose oblačila po kovčku in omari. Čez pol ure ima sestanek na sodišču in zelo se mu mudi, zato polglasno godrnja. Pred sabo ima še celo vrsto opravil in to ga spravlja v skrajno slabo voljo. Ko je popolnoma nared, se še zadnjič pogleda v zrcalo: obraz mu je temnejši kakor ponavadi, pod očmi ima črnkasto modre vdrtine, jezik je pokrit z gosto belo patino. Slabo se počuti zaradi vina, preobilne jedače, ljubezenske noči. Marta pa mirno spi in enakomerno diha vsa zvita v klobčič. Oči so ji sladko zaprte, dolge trepalnice mečejo

nanje ljubko senco, ustnice so nabuhle in rahlo priprte, ob migetanju sončnega žarka skozi žaluzije se ji tu pa tam zasveti bel zobek. Nič ne moti idilične slike, ki je tako zelo neskladna z ihtavim Tomažičevim prebujanjem. Nasprotno ga še bolj razburi. Najbrž mi je škodilo tisto vino, čudno pa je le, da so te babe kakor iz železa. Vse bi prenesle. Ne zdi se mu primerno, da bi jo puščal v sobi. Brezobzirno jo zbudi. »Kaj je?« se ona zaspano obrača in razteguje po postelji. To pa Tomažiča še bolj razjari, predvsem ker se mu mudi. Prav grobo jo prime za ramo in ji dopoveduje, naj se čimprej spravi iz lenobnosti. Počakal jo bo v hotelski hali, največ deset minut ima časa, da pride za njim dol, on ima nujne opravke. Nato odide.

Med potjo na sodišče je skušal zbrati misli in podatke. Vendar mu misli nikakor nočejo prav skupaj. Nепrestano se mu razhajajo in ne more se zbrati. Po nekaj urah postane vse skupaj dolgovезno in dolgočasno. Zdi se mu, da so prisotni obrazi sivi in oči motne, kakor če bi sedel v muzeju in opazoval zbirko nagačenih opic. Glasovi so votli, zdi se, da nikogar ne zanima to, o čemer se razpravlja. Misli so daleč, Tomažič na primer ves čas opazuje dolg svetel pramen, ki prodira skozi okno, in v njem nebroj svetlikajočih in premikajočih se prašnih zrn, ki lebde v zraku ter se neubranljivo nabirajo na predmetih in na ljudeh. Skozi okno se slišijo veseli poulični glasovi.

Razpravi zaželi dati svoj pečat, da bi jo s svojo podjetnostjo poživil, saj je to tudi v stvarno korist. A ne gre. Nепrestano se pojavlja raztresenost, ki ga zavaja v prečudne domišljijske kombinacije. Živo se spominja vseh potankosti sinočnjega doživetja, pretehtava čudno, zbadljivo Martino vedenje, kakor da bi hotela iz svojega partnerja strgati vsakdanjo narejenost in filistrstvo. Spominja se svoje očetovske reakcije, da bi se pred tem ubranil ter se pravzaprav skrnil v višje sfere modrosti in prizanesljivega smehljanja. Razprava pa teče svojo pot navzdol kakor ukleta! Iz dna duše se mu nenadoma izvije jezni klic: „Mar bi bil pustil babo pri miru, kaj mi je bilo nesreče treba!”

Medtem počasi prileze dvanajsta ura, ko se zadeva za ta dan zaključi in preloži na naslednjega. Tomažič trdno sklene, da bo popoldne počival, zbral misli, se pripravljал in vobče ukrenil vse potrebno, da bo jutri v boljši formi. Njegov poklicni ponos še enkrat vzdigne glavo: „Danes je pač šlo, kakor je šlo, jutri pojde gotovo bolje. Da ne bodo mislili, da se nisem pobrigal! Jim bom že še pokazal, koga imajo pravzaprav pred seboj!”

Komaj pa se mu oči, ki so bile ves dopoldan v temačnem prostoru, zunaj privadijo na jarko svetlobo, ki brezobzirno lije z neba in osvetljuje vsak kotiček, zagleda svojo Marto, ki mu že od daleč maha.

Skupaj se odpeljeta na kosilo. Njena življenjska sila nanj blago dejno učinkuje. Čeprav se dela bolj jeznega nego je v resnici, da bi ne odnehal od svojega sklepa o mirnem in delovnem popoldnevu, ga ob njenih neštetih domislicah in zbadljivkah slaba volja počasi mineva; tupatam se še celo nasmehne.

Pri kosilu ga Marta zopet zelo prefinjeno izzove, da bi ga popolnoma potegnila iz polževe hišice.

Vsa napeta sedi poleg njega in mu pripoveduje tisoč stvari iz svojega življenja, ki njega zanimajo samo, v kolikor mu tako mineva čas. Med pripovedovanjem začne čez mizo segati po njegovi roki, mu božati dlan, se igrati s prsti, ga zaljubljeno pogledovati. Ljubkovanje mu dobro de, in še sam se sedaj smehlja, četudi se je odločil, da se bo zoperstavljajal njenim čarom.

Nenadoma in nepričakovano mu sname poročni prstan, ga v dlani nekoliko potežka, začne Tomažiča posebno milo in zapeljivo gledati in hkrati božati.

»Marinko, dravec! Nečesa bi te pa res rada prosila. Ali mi lahko napraviš eno samo uslugico?«

Sladkost ga malce omehča. »Ljubica, pa ja! Če mi je le moč?!«

»Ne boš hud, Marincek?« Marta ga še nekoliko opazuje, ali ni stvar mogoče še prezgodnja. »Saj ni nič takega... veš, česa bi te prosila? Samo to, da si snameš tale prstan, kadar si z menoj.«

Nekaj časa molčita. Potem pa reče Tomažič brezskrbno, kakor če ne bi bil popolnoma razumel njene prošnje:

»Prstan? Zakaj pa?«

»Prosim te! Prav lepo te prosim!« vztraja ona in ga še zapeljiveje gleda, da bi podkrepila svojo željo in bi v njem premagala trenutek omahovanja. Vendar takoj spozna, da se je uštela in da je bila njegova negotovost narejena, saj sliši tele besede z očetovskim naglasom:

»No, no, ljubica, ne bodi vendar nespametna! Ti je moj prstan v napoto?« Potem pa reče Tomažič že čisto odločno: »Si ga kar obdržim,« ji ga z majhnim pritiskom na roko pobere ter si ga zmagovit mirno natakne. Sedaj se prične igrati, dela se neumnega:

»To je vendar moj poročni prstan, ne? Saj veš, da sem poročen?«

Dekle našobi ustnice in nič ne reče, s sklonjeno glavo sreblje juho. Čez nekaj časa spregovori:

»Mislila sem, da me imaš rajši.«

»Ne bodi nespametna, Martica! Prav rad te imam, krasno dekle si in zelo sem vesel, da sem te srečal... vendar...«

»Vendar kaj?«

»A vendar,« se mu tvegano izvije. »Poročen sem, zakaj bi to skrival? Svojo ženo ljubim in spoštujem, tega ne skrivam niti ne nameravam skrivati.«

Oba molčita in tiho jesta. Senca leže mednju in vsa Martina vitalnost je pri kraju. Jezno gleda v krožnik. Tomažič se bori z dvojnimi čustvi. Po eni strani je vesel, da je vendarle ohranil svojo moško načelnost in trdnost, in vesel je tudi, da se ji je tako skoraj nehote maščeval za svoj jutranji neuspeh; po drugi strani pa se začanja bati, da bi se ga utegnila naveličati in ga pustiti. Nikoli ni bil namreč trden v svojem sklepu, da se ne bo več menil zanjo. V resnici je še mnogo pričakoval od tega srečanja. Zato jo sedaj zopet skuša spraviti v boljšo voljo.

»Kaj se bi gnjavila, Marta! Zakaj bi zapletala življenje, ki je že brez tega zapleteno! Rajši uživajva tisto, kar nama nudi trenutek! Zelo sem ti hvaležen za vsak lep trenutek, ki mi ga daruješ...«

Dekle zavzdihne, čeprav se je vdala v svoj položaj, in hlastno načne piščanca.

Po dogodku s prstanom sta oba spoznala, da si imata bolj malo važnega povedati. Seveda si tega nista hotela priznati, posebno Tomažič je skušal vztrajati v zlatem razpoloženju prejšnjega večera, ki je bilo polno pričakovanja, novosti, prodiranja v skrivnost tuje osebe... Marta pa si ni želela priti na jasno, ker je na dnu srca najbrž še vedno upala. Mislila je, da ju veže edinole erotična napetost. Zato je speljala vse tako, da sta se šla popoldne kopat. Hotela mu je namreč v jarki sončni luči razkazati opojnost svojega mladega telesa — njemu... staremu filistru... Tomažiču se sicer ni ljubilo, a če je hotel še kaj imeti od nje, ji ni smel ničesar odreči.

Šla sta na samotno obalo. Spretno si je poiskala grm, da se mu je med slačenjem zdaj lahko prikazala zdaj zopet skrila, kakor je nanoslo. V bikiniju je naposled skočila v modre in bistre valove, od oder ga je na vse načine klicala in vabila. Nato je še sam zlezal v vodo in jo skušal prijeti, toda ušla mu je. Vnovič je poskušal, in zopet mu je ušla. Kmalu

se je upehan in osramočen ustavil sredi valov in zaplaval mrtveca. Očita mu je postala razlika med njima, na katero se doslej ni oziral, ki pa mu je postajala vedno jasnejša v zavesti. Marta je bila vitka in športna, on pa je nosil že trebušček in tudi mišice ga niso več tako ubogale kakor nekdanj. Prav to je Marta hotela po prigodi s prstanom, da bi se Tomažič zavedal, kako je z njim. Njeno vedenje je govorilo: „Le poglej me, opazuj me, dedec nemarni, občuduj me! Lepa sem in mlada. Kakšen pa si ti? Ne mlad in tudi lep ne! In da ne bi bila prstana vredna? Ooo! Še dosti več od samega prstana. Še žal ti bo, da si z mano tako nespa-metno ravnal!”

Nejevoljno je pričel plavati sempatja brez cilja in se delati trud-nega. Toda kopanje ga je le osvežilo. Znašel se je namreč nad enim tistih podmorskih studencev, ki dovajajo hladno bistrico iz luknjičavega dinarskega pogorja. Zdelo se mu je, da se koplje v hladnem gorskem potoku. Tedaj se je izza hrbta bliskovito pripodila ona, ga prijela za rame ter ga podlo in neusmiljeno potopila v neizrazno vodno temoto. Ko se je ves ihtav, ker je popil nekaj slane vode, vrnil na površje med žuborenjem zračnih mehurjev, ga je že čakala na kamniti plaži in se sončila. Brez besed se je zleknil poleg nje. Kmalu pa je moral ponovno odpreti oči, saj mu je mokro telo začutilo senco: opazil je, da se mu Marta zopet razkazuje. Prav dobro je opazil: bila je zelo privlačna ženska z lepo oblikovanim telesom, tako da ni imel kaj pripomniti.

Ves božji dan sta se zbadala in ogrevala v neskončni predljube-zenski igri, vedoč, da bo prej ali slej prišlo do prepira in razhoda ali pa do razrešilne združitve in sprostivte. Igra napenjanja in popuščanja jima ni dala, da bi obstala na enem mestu, temveč sta izmenoma hodila in se vozila. Prepeljavala sta se iz enega kraja v drugega, kakor jima je prijalo. Na vsaki plaži sta se morala skopati, v vsaki gostilni kaj pojedsti in popiti, v vsaki trgovini kaj kupiti, vsak kraj obiskati.

Končno je tudi ta živčni in utrudljivi dan zatonil in spokojni večer je pričel na vseh straneh neba in zemlje prižigati lučke. Preden je To-mažič peljal Marto pozno v noč zopet v svojo sobo, sta preživela nekaj ur na bučnem plesišču, tesno se objemajoč, da bi pregnala zapuščenost in strah, ki se jima je začel bližati.

Drugi dan okoli desete dopoldne sedi Tomažič znova v sodnijskem uradu. Nikakor se ne more ubraniti črnega razpoloženja, ki sili vanj od vseh strani. Razprava se skrajno neugodno razvija in vse kaže, da se bo tudi neugodno končala.

To čuti tudi sam; ves teman v obraz in poparjen sedi na svojem mestu ter v svojih sicer spretnih pravniških možganih išče rešilne bilke.

Podzavestno se mu nabira jeza na Marto; nanjo meče celotno krivdo za svoj neuspeh. V presledkih mu v votli notranjosti doni in vzklika čuden glas: „Prav mi je, mar bi bil pustil babo pri miru!“ ali pa „Hudič naj vzame vse skupaj!“

Dogodki se vrstijo vedno hitreje in naenkrat Tomažič zve, da je stvar izgubljena.

Ničesar ni mogoče več storiti. Konec. Pika. Pobere aktovko in odhiti skoraj brez pozdrava s sodišča naravnost v svoj hotel. Stopi do vratarja, zahteva ključ svoje sobe, naroči, naj ga nihče ne moti, in se z dvigalom popelje navzgor.

Šele tu, v prijetnem hladu in somraku, mu živčna napetost in razburjenje za malenkost popustita. Soba je nared, očistile in pospravile so jo pridne sobaričine roke. Nikakršnega sledu ni o minuli ljubezenski noči. Pisana odeja prekriva posteljo in prav prijetno vabi. Oblečen se odvetnik takoj vrže nanjo, toda živčnost mu kljub izmučenosti ne dopušča, da bi resnično spal. Najrazličnejše misli ga neprestano prešinjajo in spravljajo v nenehno premikanje in premetavanje. Osnovna zbranost, ki izvira iz globoke zavesti njegovega družbenega in moralnega položaja, hitro plahni. V praznino, ki ostaja za njo, pa priteka trepetajoči nemir. Preteklost je črna in tudi perspektiva prihodnosti temni. Udarec, ki ga je pravkar doživel, je hudo mahnil po njegovem poklicnem ponosu; a še hujše je, ker ne vidi nobene možnosti, da bi vsaj delno popravil ali zakril neuspeh. Temno si predstavlja trenutek, ko se bo cela zadeva razvedela po Trstu in se bo od vseh strani pričelo oglašati šepetanje in opravljanje. „Tomažič, da, Tomažič . . .“, saj ne pravim, da ni sposoben človek, vendar ni več tisto, kar je bil. Ugonobilo ga je razvratno življenje . . .“ bodo šepetali po odvetniških čakalnicah. „Pa kolegi! Kaj porečejo šele kolegi, ko izvejo! . . .“ Naglo in mukoma se okrene, ves se poti po čelu, ko ga obhajajo take slike. V črnih trenutkih bi človek najrajši, da bi mu odpovedala spomin in fantazija, da bi se potopil v neme sanje brez spraševanj in očitkov, se potem prebudil v novo življenje, kjer bi lahko zopet začel vse nanovo. Toda nič ne pomaga . . .

Tedaj se predenj postavi vprašanje: „Kaj naj storim?“ Zaspati ne more, to mu je jasno, a da bi kar tako meni nič tebi nič odpotoval domov, tudi nima smisla. Kopanje ga ne vabi, pa tudi pohajkovanje peš ali z avtom ne. Nemirna volja mahedra kakor cunjia v vetru in ne

najde mesta, kjer bi se ustavila. Tomažiču postaja vse enako nevažno. Blišč življenja brez haska temni . . .

Sam ne ve, koliko ur je že v tem mučnem stanju in premetavanju v zmečkani obleki po potnih blazinah. Vendar se polagoma zaveda, da ne bo mogel ves popoldan do večera tako preždeti, zato končno iz same potrebe po spremembi položaja vstane.

Ko je že ves nared, se zopet usede na posteljni rob, ker je negotov in zbeگان. Pred očmi se mu zvrstijo vse tiste stvari, ki jih bi sedaj lahko počel, ki ga pa nikakor ne mikajo. Nasprotno: osivele so in se postarale. Spomni se tudi na Marto. Čudno se mu zazdi, da se je doslej ni spomnil. Ali tudi njen mik je zelo zbledel, nič več Tomažiča ne priteguje njen mladostni polet, ki se mu zazdi podoben praznemu hlastanju za užitki. Začudi se, da ji ničesar ne očita glede tega, kar se je prigodilo. Še celo to mu je vseeno, kdo je pravzaprav kriv, in vendar je bil vaju iskatu krivca za vsako neuspelo dejanje izven sebe. S plehkim okusom v ustih se Tomažič nejevoljno odpravi iz sobe.

Malo pozneje sedita z Marto v neki kavarni. Razgovor je med njima kar se da pust, neprestano se ozirata okoli sebe in opazujeta ljudi. Izmenoma in v presledkih izrečeta nekaj nezanimivih besed, ki negibno obstoje v zraku in nadležno zvene v ušesih, živčnost v Tomažiču raste kakor vročina, ko se pripravlja bolezen. S prsti desne roke zdaj dviga kozarec pijače, ki pa mu ne daje nikakršne utehe, zdaj bobna po mizi in širi živčne valove koncentrično okrog sebe. Nekaj mu pravi, da bi se moral bolj potruditi za pogovor, ga poživiti s kakšno izvirno mislijo, toda v kosteh mu ležita nemoč in lenoba.

Marta je sicer opazila, da pri njem ni nekaj v redu, a si zaradi tega ni delala preglavic. Njegovo vedenje jo je sicer razočaralo, a sedaj je to že nekoliko prebolela. Nikoli je ni namreč neozdravljivo ranil. Njeno nezadovoljstvo ni bilo tako globoko kakor njegovo: bodisi ker se ji ni prvič zgodilo kaj takega, bodisi zato, ker ženska živi iz nekaterih maloštevilnih in nezapletenih gonov, ki skoraj popolnoma izčrpajo njeno bit in napolnjujejo njeno afektivnost. Na Tomažiča se je v teh kratkih dneh privadila, in popoldansko brezpomembno posedanje v kavarni ji trenutno skoraj popolnoma zadošča. Najbrž si obeta še nekaj brezskrbnih dni ob njem, in zelo jo razveseljuje tudi misel na vse tiste lepe živopisane stvari, katere ji je kupil po trgovinah. Obeta pa si še marsikaj podobnega. Ko premisli vse to in v svojih praktičnih možganih preračunava, kaj je dala in kaj prejela, se ji trdno zazdi, da je bilanca

aktivna. Govoriti pa se ji danes ne da; utrujena je tudi sama in nekoliko zbita, zato mu le nakratko odgovarja na nezanimive opazke.

Medtem pa se Tomažič zapleta v nekakšno abstraktno premissljanje. Koncept ga začenja razgrevati. Vrta se in vrta okrog nekih pojmov in občutij, ki ga vedno bolj prevzemajo. Kakor da bi nekaj začutila, pravi ona z vzdihom:

»Kaj se hoče, tak je svet ... težko je živeti.«

»Ja, prav imaš. A ne bi bilo treba. Ljudje namenoma zapletajo čisto enostavne okoliščine, potem se seveda ni čuditi, če težje živijo ... Vzemimo recimo najbližji primer: nas Slovence! Resda smo majhen narod in tako dalje, toda imamo tudi nekaj odlik, tako da bi lahko kar dobro živeli. Toda ne! Neprestano si delamo neke probleme in težave. Gledam ljudi, ki jih poznam. Namesto da bi se držali načel prijetnega in lagodnega življenja, se mučijo in mučijo s problemi ter padajo v razna pretiravanja. A vzemimo Italijane, Srbe, Hrvate, kogarkoli želiš! Videla boš, da znajo vsi bolje živeti od nas. Nikoli ne boš, recimo, opazila, da bi si Italijan zastavljal probleme. Bo lačen, bo trpel zaradi kakega posebnega vzroka, a problemov si ne, bo delal in tudi v skrajnosti ne bo padal. Mi pa ...«

Nepričakovanemu argumentu se Marta začudi, obenem pa jo poživi možnost debate in zbadanja.

»Ne bi rekla. Mislim, da pretiravaš. Danes si slabe volje, pa se ti zdi vse temno,« mu odvrne s poživiljenim glasom.

»Pri tebi je vsaka stvar najprej: ne. Karkoli jaz rečem, ti vselej ugovarjaš. Ali tokrat se motiš, dokazal ti bom,« jo rezko zavrne.

»Beži no! Takih stvari ni moč dokazovati. Danes se tebi slučajno zdi tako, na misel ti je prišel kak tvoj čudaški znanec ali sorodnik. Jaz te skušam le privedi na stvarna tla. Vzemimo najbližji primer: poglej mene, jaz sem Slovenka, sem celo Ljubljancanka in ti zagotavljam, da si ne delam nikakih problemov,« de ona polemično, ker si zaželi prepira.

On nekoliko osupne, ko spozna, da je iz Mariborčanke postala Ljubljancanka. Njena laž je sedaj nehote prišla na dan, zato pa se Tomažič še z večjim veseljem vrže na svoj argument. Z vso silo jo hoče raniti.

»Prav tu sem te želel ujeti. Res je, človek je slep. Ali ne vidiš, da govoriš nekaj tjavdan brez vsake zveze s stvarnostjo? Ne vidiš, da zahajaš v najhujšo skrajnost, dà, celo v slepoto?«

Konec je ždenja, Marta začuti, da se pripravlja nekaj grozljivega. Vzravna se sama v sebi in ga živo ošine z očmi.

»Jaz? Ti si nor, Marinček! Jaz se prav dobro zavedam vsega in ne potrebujem tvoje pomoči. Res je, nobenih utvar si ne delam, ali zato tudi z najsvetejšo pravico trdim, da si tudi problemov ne delam. Verjemi, da sem popolnoma zadovoljna s svojim življenjem.«

»A tako? Zadovoljna da si s svojim življenjem, praviš? Lepa reč! Jaz ne vem, kako da se ne zavedate svojega stanja. Iz lastne in tuje izkušnje vem, da ste vse Slovenke take. A to bi se končno še dalo prenesti. Pač pa je nerazumljivo, kako da se tega sploh ne zavedate in se delate, kot če bi nič ne bilo.«

»Kako? Česa se ne zavedamo?« ji je glas nizek in osoren.

»Kaj bi se prepirala, saj se tako ne da nič pomagati,« se skuša on umikati, ker je začutil grožnjo v njenem glasu. »Tak je svet, kaj se hoče, in mi smo neka posebno nesrečna mešanica v njem, čeprav bi lahko bolje živeli, to trdim jaz. Pravzaprav je najbrž v tem tudi vzrok, da se Slovenec tako hitro potujči, tako ima vsaj mir...« začenja abstraktno in nenevarno razširjati svoje misli, da bi pogovor speljal na stranski tir.

»Ne, ne, ne boš sedaj obračal pogovora! Lepo mi povej, kaj si mislil, ko si namigoval, da smo Slovenke take.«

Tomažiču je sedaj mučno in že sklene, da bo vztrajal na ublaževalnem kurzu. Nenadoma in nepričakovano pa skoči hudiček iz njega na plan:

»Take ste pač. Vsi vedo, kakšne ste: komaj vidite hlače, že ste moškemu na razpolago —«

Popolna tišina. Samo muha se brenče spreletuje okoli njiju in natakaj v belem jopiču in črnih hlačah ju od daleč radovedno opazuje, kakor da bi bil eksplozivni val zajel tudi njega. Tomažič se namreč takoj zave, da jo je tokrat debelo ustrelil.

Marti pa je, kakor da bi jo nekdo lopnil po obrazu. Nekaj trenutkov molči presenečena in raztrgana v najfinejšem mesu svojega jaza. Potem izbruhne:

»Marino, čisto navadna svinja si. Tega ne boš meni očital. Kaj to tebe briga? Zavedaj se, da smo me proste, da si same služimo kruh, da nikomur ničesar ne dolgujemo in da zaradi tega lahko tudi delamo, kar se nam zljubi. Če ti to ni prav, pa beži nazaj v tisto vašo salamsko Italijo. Si razumel?« Polna togote in vsa iz sebe nadaljuje: »Kaj pa ti? Ali te ni sram, prokleti dedec, da tako podlo varaš ženo in otroke, ki te čakajo doma? Res si me marsikatero privoščimo, če se nam že zdi, zakaj pa ne? Ali je to kaj slabega? Saj nikogar ne

oškodujemo. Da bi pa tako nesramno varale ljudi, ki nam slepo zaupajo, tega ne delamo. Želela bi ti, da se ti sedaj žena vroče zabava z drugim. Srečna bi bila, če bi kaj takega zvedela. To je vendar od sile, da se mi takle farizejski laški klerikalec upa kaj takega očitati. Tega pa še nisem doživela!« je skoraj ob sapo.

Obmolkne. A vidi se, da jo je stvar hudo prizadela. Tomažič je medtem že zopet med dvema občutkoma. Po eni strani je užaljen in osebno prizadet, po drugi pa občuti neko notranjo sprostitev, kateri ne pozna imena. Podobno mu je kakor po kratki, a silni nevihti, ko se notranja napetost nasprotnih tečajev sunkovito sprošča ter se brez haska razmetavajo velike količine energije. Vendar je tudi njega zapelo, zato reče:

»Ti primerjaš najino stanje, a verjemi, da nimaš pravega pojma o stvari, ki o nji govoriš. Sploh ne veš, s kom imaš opravka, draga moja! Za moškega ni to vendar nič posebnega. Zdi se mi, da nisi pri čisti pameti. Moški mora delati in skrbeti za svojo družino. Vest mu je čista, ko to svojo dolžnost opravi. Torej je tudi jasno, da si lahko sempatja privošči sprostitev, avanturico, ki mu pomaga naprej skozi vsakdanji, sivi napor. To ni vendar nič takega! Moška narava je pač taka. Zakaj pa misliš, da imajo Arabci in Kitajci, ki slovijo po stari in modri civilizaciji, po več žena? Ali pa doli v Afriki? Moška narava to zahteva. Pri nas tega ni, zato si večina pomaga na kak drug način. Drugače je seveda pri ženskah. Ni treba, da bi ti razlagal, kako je s tem, saj sama dobro veš. Vendar pa to mene nič ne briga, kakor si prejle povedala. Prav imaš. Vsak naj dela, kar se mu zljubi, in vsak naj sam zase odgovarja, tudi jaz sem za to. Nikomur nočem nič očitati. Govorim le iz principa.«

Njegove besede so v nji najprej zbudile strahovit vzpon notranje ihte, saj jo je neprestano zadeval v živo. Sedaj pa, ko je zapazila, da on trmasto nadaljuje brez prave jeze, teoretsko in suhoparno, ji postaja jasno, da mu je pravzaprav konec koncev vseeno. Kakor val jo zajame globoko občutje zavrženosti in zapuščenosti. Osamelost se ji približa od vseh strani zemlje in neba, in kot otrok začne tegobi dajati duška s solzami.

Zadovoljen s svojo prepričevalno ekspozičijo (saj ni nič odgovorila na njegove argumente) jo Tomažič pogleda in v svoje največje začudenje zapazi, da ji po nemem, skoro mirnem obrazu izpod temnih očal teko svetlikajoče se solze. Tega ne more prenesti.

»No, kaj je pa sedaj?« pravi očetovsko. »Kaj se cmeriš? Kaj si otrok? Odrasla človeka sva in o vsaki stvari se pač morava pogovoriti, ne? Viš jo, sedaj se pa joče!« Namesto da bi se po njegovih besedah položaj izboljšal, pa ji začenjajo solze še huje teči po licih, po vratu, okoli ust. Tomažiču postaja skrajno neprijetno, še posebno, ker se mu zdi vse skupaj nehigiensko. Že od nekdaj je sovražil mokre in sluzaste stvari. Ne ve, s kakšnih tonom bi jo nagovoril. »Prej bi imela paziti, sedaj je prepozno. Lepo se pomiri, dragica! Kaj se hoče, tako je pač. Toda sedaj se ne smeš jokati. Glej, vsi naju opazujejo. Kaj bodo rekli ljudje, a? Nehaj vendar!«

Tomažič sklene, da se je bo kar najhitreje znebil, ker mu je ta komedija odveč. Vendar se ni treba posebno potruditi. Marta molči, nič ne odgovarja na njegovo vedno ohlapnejše prigovarjanje. Spoznala je namreč, da je že vsega konec. Avanturica je pri kraju, kakor se izraža Tomažič. Solze prenehajo, ostane le sivi, neizrazni popoldan, ki se vedno bolj nagiba proti samotnemu večeru. Močno si zaželi, da bi ostala sama. Čez nekaj časa se res hladno ločita, skoraj brez besed. Nič si nista povedala in tudi sedaj si nimata kaj povedati.

Ko okoli polnoči Tomažič stopi v svoje stanovanje, je prostor temen, le skozi priprto okno vdira zelenkasta luč z ulice in meče dolge zabrisane sence. Povsod vladata mir in urejenost, napolnjujeta vsak kotiček in pričata o tihem življenjskem ritmu ubranih ljudi, ki za vrati spijo sen pravičnega.

Občutje neznanke odtujenosti zajame Tomažiča in ga popolnoma zbega, tako da se mora usesti na stolico in se malo privaditi okolju. Krivda in osamelost, dolgčas in utrujenost mu ne dajo, da bi se za karkoli odločil. Ne ve, ali bi šel v kuhinjo in použil ter spil kozarec hladne vode ali bi se kar slekel in se prihuljeno spravil v posteljo ob stran svoje žene, čimbolj tihotapsko, da se nihče ne bi zbudil. Neprijetno bi mu bilo, ako bi ga sedaj videla žena, saj ni mogoče, da ji ne bi z njegovega obraza zavel naproti val odtujenosti in razvratnosti in bi tako prišla na sled njegovi opatijski skrivnosti. Tomažič se namreč zaveda, da mu je obraz bled in naguban, oči usahle in zalite s krvjo, koža potna in umazana.

Ko kmalu potem res leže, se končno oddahne. Nikogar ni zbudil, nihče ga ni videl. V mirnem snu je žena samo zamahnila z roko in iz-

rekla nekaj nerazumljivih besed iz svojih sanj. „Jutri bo že bolje, jutri bomo začeli znova,“ ga vsega prevzame tolažilna misel in ga nekoliko pomiri, da lahko zaspi.

Ko se sredi noči zbudi, je popolnoma premočen, pižama mu je vlažna od potu in zmečkana. Nekaj časa leži negibno v temačni sobi, vznak s priprtimi očmi, le ura živčno tiktaka ob njegovi strani. V širokih in trdnih črtah se mu prikaže potek življenja od rane mladosti do tega dne. Neverjetno se vsi središčni dogodki povežejo med seboj in v bleščeči strnjjenosti naenkrat, v globini skrivnostne noči, spozna njih pomen: samo enkrat je živel, samo enkrat je ljubil, samo enkrat je bil mlad, sedaj pa mora s praznim srcem prenašati grozljive dogodke te ure, polne obupa in zapuščenosti. Zelo je že star, a še hujše je to, da je potratil toliko svojih najdragocenejših dni. Nenavadno jasno vidi pred sabo potek dosedanjega življenja. Njegov neizbežni izid je take vrste, da se Tomažič z grozo v srcu zazre v vsako sedanjost in vsako prihodnost.

MOJA ZEMLJA

STANKO JANEŽIČ

Le nekaj metrov mi je pustite:

za kočjo s štirimi stebri,

za eno samo drevo, da se bom v soncu senčil pod njim in da bom splezal nanj ob potopu,

in za živi vir studenčnice, ki bo moja pijača in moja kopel.

Le nekaj metrov mi je pustite,

te moje zemlje, očetne in materine!

Od vseh strani se plazijo, za vsemi vogali preže, skozi vsa okna se vzpenjajo.

Ustavite se in nikar ne vdirajte:

Tu je moj zadnji najtišji kot,

tu moje svetišče

in raje umrem,

ko da bi mi ga onečastila ena sama stopinja nepoklicanih.

V KRAŠKEM SANATORIJU

RAFKO DOLHAR

Nedaleč od morja, ob robu razrite kraške planote stoji sredi košatih borovcev trinadstropna hiša: sanatorij za pljučne bolezni. S svojega okna v tretjem nadstropju, ravno še iznad divjih kostanjev, vidim zahodni rob Tržaškega zaliva. Soča tam z belim prodom prinaša planinski pozdrav v sinje morje. Hladnemu jutru po nevihti uspe, da na zahodno nebo v daljavi pričara skoraj sanjsko kuliso dolomitskih vrhov.

Asfaltni trak avtoceste nam prinaša valujoči šum življenja. V loku se okrog bele stavbe vije tir mednarodne železniške proge in iz daljave mi ponoči migljajo belomodre luči pomembnega industrijskega središča — tržiške ladjedelnice. Sredi življenja smo pač in vendar na robu, prav kot ljudje, ki sredi teh sten in med temi borovci preživljajo svoje dneve.

S starejšim kolegom, ki je takorekoč botroval sanatoriju, saj službuje v njem od nastanka, grem na vizito k bolnikom. Odkar ljudje pomnijo, ima bele lase, pa vendar ni tako star. Skoraj manjvreden se čutim pred njim, saj že toliko let dela v tej bolnici, kolikor sem jaz sploh na svetu. »Pa vendar bi bil rajši ta mladi doktor,« dobrohotno meni primarij, »rajši bi na vašem mestu hodil prve korake v moderno medicino!« Pa so ravno 'ta stari' prav na področju tuberkuloze doživeli veliko zadoščenje; danes je namreč jetika čisto navadna ozdravljiva bolezen.

Pričnemo obisk pri verandi v tretjem nadstropju. Skozi velikanska, nastezaj odprta okna je videti polovico Krasa na vzhodni strani tja do Sv. Križa, na zahodu pa sega pogled preko Tržiča daleč v Furlanijo. Čudoviti rejevi grmiči žarijo v teh dneh v jesenskem soncu.

Bolniki ležijo v dveh vrstah na pol zleknjeni v naslanjačih. S sestro in kolegom se pri vsakem ustavimo. Sleherni ima na kari-rastem papirju označeno svojo življenjsko pot, kot bolnik seveda: grafikon telesne temperature, predpisana zdravila, slučajnosti. Morda influenza ali bruhanje krvi. To pa je le odsev tiste življenjske poti, ki ga je pravzaprav pripeljala sem. Mnogi so na to pot že nehali misliti. Zakaj bi je tudi ne pozabili, saj je večinoma posuta z bedo, s pomanjkanjem in pijančevanjem! Resnacija, upanje v ozdravitev, nezaupanje do zdravnika, potrpežljivost in nestrpnost — vse odtenke človeških občutkov je mogoče zaslediti v teh prosojnih postavah. Pogledam po dolgi vrsti. Gladki in razdrapani, kosmati in obriti obrazi zalitih in upadlih lic. Vsak ima za seboj svojo usodo in svojo posebno obliko bolezni, katere skupni imenovalec je isti: jetika.

»Gospod doktor, mene trga v križu!« »Doktor, jaz imam težave s prebavo!« »Doktor, jaz sem naveličan vsega!« Enega boli tukaj, drugega tiščji tam, sirote smo pač ljudje. A čudno: nihče se ne spomni na pljuča. Pljuča pač ne bolijo, vsaj pri jetiki ne. »Zakaj me ne pošljete domov? Saj mi ni nič!« Tako meni marsikateri. Res ta bolezen mnogokrat, vsaj v začetnih fazah, ne kaže na zunaj nobenih vidnih znakov. Vsak

zobobol je subjektivno hujša bolezen. Mnogi si žele ven, ker bi radi delali, mnogi pa enostavno zato, ker so naveličani bolnice, nje-nega reda in discipline. In vendar je na prenekaterem grafikonu poleg imena znamenitega znanstvenika rdeč križec: »Koch poziti-ven« pomeni to. Ta preprosti križec je obsodba. Obenem to pomeni, da lahko okužiš svojega bližnjega - in družba se okužbe brani. Koliko-krat, Bog ve, so bolniki že prekleli ime tega zaslužnega znanstvenika. Če danes pod mikroskopom lahko vidimo in spoznamo rdeče pobarvano črtico Kochovega bacila, ne smemo pozabiti, da se je ravno pri mikro-skopu začela zmaga nad jetiko. To je bilo v času, ko proti tej strašni boleznici nismo imeli druge obrambe kot počitek na svežem zraku in za-upanje v milo srečo. Tedaj je bila po sanatorijih predvsem mladina, kajti kdor je bil jetičen, je zelo težko dočakal starost.

»In vendar so se iz tega sanatorija vrnili v življenje odvetniki in in-ženirji,« mi pripoveduje starejši kolega, ki je imel srečo, da je na svoji poklicni poti doživel zmago sodobne kemioterapije nad jetiko. To mora biti zadoščenje za zdravnika! Danes pa je vse samoposebi umevno. Ni več velike zasluge pri ozdravitvi, pa tudi ni več hvaležnosti. Morda je tudi zato sodobna medicina kljub čudovitemu napredku v krizi.

Po sobah v spodnjih nadstropjih ležijo povečini starejši bolniki. Pri mnogih tuberkuloza niti ni glavna bolezen. Mnogo bolj jih tare starost in betežnost. Lahko bi preživeli stara leta v domačem krogu. »Ali se ne bi ti bolniki ravno tako lahko zdravili doma?« naivno vprašam starega kolega. »Seveda bi se lahko«, mi skoraj resignirano odgovori. »Saj zdravljenje v pravem pomenu besede še potrebno ni. Saj je prav-zaprav krivično, da človeka, ki je morda vse življenje delal, na stara leta doleti še taka bolezen, za katero danes nihče ne umre, pa tudi pošteno živeti ne more. Mnogi le slutijo, nekateri vedo, da ne bodo nikoli več ozdraveli, pač samo zato, ker so stari. Toda bolezen je zavratna, največ-krat napade šele onemoglo staro telo. Bolezen je pač tista, ki je, in ti stari ljudje imajo morda doma odraščajoče vnuke.

Mirna noč je. Pri odprtem oknu nekaj berem. Prameni luči težkih tovarnjakov se izgublajo globoko v delovno noč. Tudi jaz sem dežuren. Dolgo ne grem spat, čeprav je polnoč že davno mimo, ker vem, da je bolnik v drugem nadstropju zelo slab. Vse doslej potrebno je bilo že storjeno. Čakam na razvoj. Pa vendar ni mogoče vse noči prebdeti. Jutri me čaka novo delo. »Doktor, Frane bruha kri«, me iz prvega sna prebudi nočna bolničarka, izkušena Ana. »Tako pridem! Pripravite brizgalko za intravenozno!« Cez hlače si ogrnem haljo, saj je tako topla noč, in muđi se. V sobi nekateri dremljejo, drugi opazujejo moje delo. »Konec bo nocoj z mano,« meni dolgoroki Brkin. Krvavitev iz pljuč mu jemlje sapo. »Pomirite se, saj ne bo tako hudo«, menim, a vem, da je njegovo življenje navezano na eno injekcijo. Na srečo ima krepko žilo, pa tudi neverjetno trdoživ je. Še preden vbrizgam vso tekočino, mož prebledi. To je zame dober znak. Tudi v glavi ga stisne. Prebledel je, ker so se mu stisnile žile. To pomeni, da je še reagiral na injekcijo in se mu bo krvavitev ustavila. Zdi se, da se je srečanje z usodo še enkrat odmaknilo.

KRVNIK SAMOTE

MILENA MERLAK - DETELA

Dajte, da kaznujem samoto
za prikrito hudodelstvo,
dajte, da sem njen sončni krvnik.

Naj prižgem polnoč v njenih očeh,
naj ji raznežim krute čeljusti,
naj ustavim njen šklepetajoči korak.

Dajte, o, dajte,
da obglavim groze lačne pošasti
za votli, brezglasni šepet:
vaš smeh je samota,
vaše oči so samota,
vaše srce je samota,
vi vsi, vsak sam je samota,
nedoumljiva, neuničljiva samota.

Dajte, da kaznujem samoto
za naše muke,
dajte, da sem njen sončni krvnik.

Padaj, o, padaj, zveneče padaj
moj lepi, kruti smeh
v globino nikoli izrečene bolečine,
na hladni, nevidni vrat samote.

NA MORSKEM DNU

MILENA MERLAK - DETELA

Neujeti, nemirni val,
bêži od kamnitih čeri,
bêži od peščene obale,
bêži na svoje dno,
na ples morskih lilij,
vetrnic in koral.

Bêži pred gladino,
pred popevkami lahkih čolnov,
bêži za neslišno koračnico
hrepenečih globin.

Nikoli občutena sreča
obliva školjke,
ki si ne puste ukrasti biserov;
nikoli občuteni mir
pleše v srebrnih vrtincih
s plemenitimi ribami.

Neujeti, nemirni val,
ki se ubijaš s smrtjo,
ki se obglavljaš z nočjo,
spojij svoje žejne oči,
spojij svoje trudne oči
na morskem dnu.

Tu nihče ne umre,
tu trupla živijo
v belem svetilniku
vedno večjega dne,
tu niti najmanjše bitje
nikoli ne zaide.

Terjamo pravične zakone

V štirih letih bomo v Italiji dobili nov civilni in kazenski zakonik. Vladni sklep so italijanski pravni strokovnjaki sprejeli z velikim zadovoljstvom, saj so spričo zastarelosti sedanjega že vsi čutili potrebo po novem kodeksu.

Ne bomo se ustavljali pri pomanjkljivostih sedanjega zakonika in tudi ne bomo razpravljali o osnutku novega; rajši se bomo nekoliko pomudili pri tistih sedaj veljavnih zakonih, ki neposredno zadevajo našo slovensko manjšino.

Sedanji civilni in kazenski zakonik sta bila napisana v času fašizma; jasno je torej, da je marsikakšna postava odraz tistega režima; posebno naši narodni manjšini se je v mnogočem godila (in se še godi) krivica. Poglejmo malo поблиže te krivice!

Po sedanjem zakoniku se smejo italijanski državljani na sodiščih posluževati le italijanskega jezika. Člen 122 civilnega postopka namreč zapoveduje takole: »Na procesu je predpisana uporaba italijanskega jezika. Kadar mora biti zaslišan kdo, ki ne zna italijanščine, lahko sodnik imenuje tolmača.« Temu podoben je 137. člen kazenskega postopka: »Vsi procesni akti se morajo vršiti v italijanščini, drugače so neveljavni. Osebe, ki se znajo izražati v italijanskem jeziku, so primorane uporabljati ta jezik. Oseba, ki pozna italijanski jezik in ne mara govoriti v njem ali pa neresnično trdi, da ga ne pozna, se kaznuje z globo od 4 do 16 tisoč lir, še strožje pa, kadar gre za večji prestopok.«

Vidite, ravno tu se Slovincem v Italiji godi krivica: tolmača ne smemo zahtevati, ker pač več ali manj vsi obvladamo italijanski jezik; moramo se torej zagovarjati le v italijanščini, neglede na dejansko znanje tega jezika. Ni treba posebej poudarjati, da človek (vsaj srednje inteligence) lahko odlično obvlada en sam jezik, in sicer svoj materni jezik. Samo v tem jeziku lahko pove, kar misli, kar čuti, samo v svojem rodnem jeziku govori brez strahu, da se bo osmešil pred drugimi, brez strahu pred slovničnimi napakami, brez strahu pred revščino svojega besednega zaklada.

Zdi se, da sta bila omenjena zakona napisana le za slovensko manjšino, saj za Južnotirolce ne prihajata v poštev. Oni se namreč na sodiščih lahko poslužujejo svojega jezika. Tam potekajo pravde v nemškem jeziku in sodniki morajo obvladati oba jezika!

Zakaj ta dvojnost? Zakaj Južnotirolcem pravico, nam pa ne? Kaj niso tudi oni manjšina kot mi? V vsem smo dobri državljani, najbrž bolj kot tisti v Gornjem Poadižju, in vendar imajo oni večje pravice nego mi! Prepričani smo, da bo ta dvojnost, ta krivica izginila z dejansko ustanovitvijo avtonomne dežele Furlanije - Julijske Benečije. Prepričani pa smo tudi, da londonski Memorandum iz leta 1954 ne bo ostal v nedogled le mrtva črka!

Komisija, kateri je bila podeljena naloga, da sestavi nov civilni in kazenski zakonik, naj ima vedno pred očmi črko in duha ustave, ki zagotavlja vsem italijanskim državljanom enakost pred zakonom, ne glede na jezik, vero, spol in socialni položaj. Naj ne dobijo prostora v novem kodeksu naši narodni manjšini krivični zakoni, ki jih je samovoljno vsilil fašizem! Demokratična država mora biti do vseh svojih državljanov pravična in ravnati mora z vsemi enako. Drugače bo primerjanje s komunistično Jugoslavijo bolj klavrno, saj ima v bivši Coni B italijanska manjšina pravico vlagati prošnje in govoriti na sodišču v svojem jeziku. Dobiti tolmača ni tam nobena težava in baje bodo kmalu celotne razprave potekale v italijanskem jeziku, če bo ena od strank italijanskega rodu. Zakaj bi ne bilo tudi v bivši Coni A tako? Kaj nista Memoranduma podpisali obe državi: Italija in Jugoslavija?

Komisija, ki bo pisala nove postave, naj se otrese vseh zastarelih pred-sodkov, saj je skrajni čas, da pridemo do svojih najosnovnejših pravic in tako postanemo enakopravni drugim državljanom.

Italija, kateri ne more nihče oporekati demokratičnosti, naj nam da še tiste pravice, ki nam pritičejo po naravnem in božjem pravu. Le tako bo dokazala svetu, da jo res preveva duh Združene Evrope in prijateljstva med narodi. Le tako bo možno popolno mirno sožitje, iskreno sodelovanje v demokratični državi in resnična lojalnost naše narodne manjšine do svoje države!

DRAGO ŠTOKA

Koroška in njen most

Koroška ne sme odvzeti mostu njegove prve in najvažnejše funkcije: povezovanja. Tudi Koroška se mora aktivno vključiti v njegovo funkcionalnost. Ne sme se zgoditi, da bo ta Most ostal zgodovinski fragment; začeto, v temeljih zasnovano, a nedokončano dejstvo. Če je Most slovenski most, mora biti most tudi za Koroško, v njo in iz nje. Za most sta potrebna dva bregova, za Most pa dva in več partnerjev. Drugače je nedovršen.

Iz tega sledi tudi naša koroška vloga sodelovanja. Sooblikovali bomo bregove in most, ki jih bo vezal. Našo problematiko in pričevanje kulturnosti bomo vnesli tudi v ta dokument dobre volje, kulturne zmogljivosti in ustvarjalne svobode.

Oglasili se bodo zopet dvomljivci in znanilci svareče dvignjenega prsta: čemu zopet nova slovenska revija? — To naj Mostu ne prepreči biti most. Že ob Mladju se je isto zgodilo, pravim: že. Razvoj gre naprej mimo ljudi dvignjenih prstov. Gre mimo tradicionalnosti, kjer ni več pravična času in sodobnikom.

Razvoj je rodil Mladje in zdaj-Most. Če bomo stali prekrizanih rok ob strani, pač nismo dovolj razsvetljeni; isto bi bilo, če bi mu v svoji ozkosti ne hoteli priznati lica, kot si ga bo sam osvetlil. In če bomo zaspali priključek v to funkcionalnost, bo krivda naša. Dvigati svareče prst ima pravico le boječa skupnost. Ako je v njej zmagonosna moč, je ta kretnja odveč; če pa je ni, je tudi dvignjeni nezveneči prst ne bo priklical.

In razvoj bo moral roditi še ono trdno oporišče, mogoče Človeka, mogoče svet, ki ga ne bodo več vezali mostovi, temveč ga bodo prepletali polnovredni kulturni nasadi in cvetoče plantaže, ne bo več treba mostov nad nižinami. Arnold Toynbee bi govoril tu o svetovni kulturi. Ali moremo biti tudi na Koroškem prepričani, da bo rodilo mnogo mnogo podobnih dejstev širšo in širšo kulturo? Svetovna kultura ne bo smela zanikati narodnih kultur, narodi pa ne bodo smeli ovirati svetovne kulture. Mislim, da je tudi Most vsaj korak v to smer.

Ker se še nismo vsi narodi oteščali z resnično kulturnostjo, pogosto-krat se zanjo nismo niti zbudili, kaj šele, da bi ji doprinesli dovolj trajnega in čistokrvnega. Ob dogodkih, kot je bilo Mladje in bo zdaj Most, se izpriča vedno naša kulturna zrelost za prihodnost. Včasih smo občudovali ljudi, ki so imeli žilico ustvarjanja, zdaj pa bomo občudovali ljudi, ki bodo imeli žilico bodočnosti. Kdor jo ima, naj jo pusti utripati tudi na Koroškem. Odkrito in sveže in svobodno in brez strahu.

FLORI LIPUŠ

Eppur si muove

Zadnje čase smo v slovenskem zamejstvu pričeli pojavom, ki so nekoliko razgibali naše drugače precej mrtvo kulturno življenje. Seveda bi bilo napak reči, da v našem zamejstvu in zdomstvu ne živi kopica požrtvovalnih in sposobnih idealistov, tudi bi bila laž, ko bi zamolčali številne nastope različnih kulturnih in prosvetnih društev, tam od gledaliških skupin pa do pevskih zborov. Po drugi strani je tudi res, da so zavedne slovenske družine naročene na zamejski revialni in časopisni tisk; ponekod zelo številno slovensko časopisje tudi precej bremeni proračun naših družin. To so pozitivne stvari, ki jih Slovenci v osrednji domovini ne morejo v taki meri pokazati, ne glede na to, da tudi tam časopis in knjiga vendarle še igrata neko vlogo. Culukafri Slovenci v letu 1963 še vendarle nismo postali. To končno dokazujejo tudi glasovi, ki skušajo dvigniti kulturni nivo naših zamejskih založb, tam od Mohorjevih družb v Celovcu in Gorici pa do Slovenske kulturne akcije v Argentini. Že pred leti je napisal Rafko Vodeb v Glas SKA nekaj pripomb, v katerih je izrazil svoje pomisleke do kulturne politike obeh Mohorjevih družb v zamejstvu, po drugi strani pa se ni nikakor ugodno soočil z nekaterimi knjigami, ki jih je izdala SKA (Marolt, Zôri, noč vesela). Vendar izgleda, da so bile te precej nežno izrečene pripombe bob ob steno. Kljub temu, da so se odgovorni organi naših zamejskih založb mogli seznaniti z anketo, ki jo je objavilo Meddobje in v kateri so naši ljudje povsem jasno spregovorili o svojem odnosu do zamejske literature, so vse naše knjižne založbe to anketo — kot izgleda — kratko malo ignorirale. Lahko pa se reče, da je v šestdesetih letih našega stoletja kulturna situacija po vsem svetu prišla že do tiste točke, ko se z določenimi dejstvi moramo spoprijeti, če nočemo, da bi kulturna barčica do neusmiljenja obtičala v blatu. Tako dejstvo je na primer pri nas problem višine ali nižine naše literature. Vsi vemo, da čudežev ne moremo delati. Tu nas je relativno malo in precej malo verjetnosti je, da bo iz te naše številčne manjšine izšel kar kratkomalo kak bodoč Nobelov nagrajeneec. Vendar se moramo zato še zavestneje boriti za kvalitetno, sodobno, neprovincialno literaturo. Zdi se mi, da je mogoče le preko kvalitetnega dviga naše literature, preko njene aktualnosti, njenega sodobnega občutja sveta, njenega demokratičnega razpona vzpostaviti most do beročega občinstva. Neke poti nazaj ni! Naši slovenski bralci so namreč v določeni meri že izobraženi, tako da jih res ni več treba pitati z bedasto pustolovskimi ali primitivnimi ali rokovnjaškimi povestmi. Tudi domačijska povest, naj bo še tako lepa, današnjega

bralca ne bo pritegnila. Mi potrebujemo sodobno, vsebinsko in stilistično nekonvencionalno literaturo, iz naše zaprte pokrajine potrebujemo široko okno v svet; čas je, da stopimo vštric s kulturnimi tokovi po svetu. V Mladiki sem v zadnjem času tozadevno priobčil nekaj feljtonov, ki so rodili različne, a največ pozitivne odmeve. V tisku pa se je oglasil tudi mladjevec Flori Lipuš (Boro Kostanek), ki je svoj članek objavil (ne bomo ugotavljali, če si je zaradi naših razmer izbral najprimernejši časopis) v ljubljanskih Naših razgledih. Kdor pozna koroško kulturno situacijo, dobro ve, da tak članek tam ne bi nikoli dočakal belega dne. Izgleda, da je največ obetajoči mladi del slovenske koroške kulture po tem dejanju postavljen na Koroškem ob zid nerazumevanja in prenapete užaljenosti. Ne glede na to, da je bilo pri krogu Mladje še marsikaj mladostno zaletavo ali pa tudi umetniško in ideološko mlado, nedovršeno, se je vendarle prav pri tej skupini pokazala obeta vredna koroška slovenska kulturna perspektiva. Morda so se nekako prevroče spravili na delo; marsikdaj je padla preostra beseda, a je bil razvoj vendarle obetajoč. Kar videli smo, kako nekaj zdravega predira okostenele norme, kako razbija stagnacijo in veruje v narodno vstajenje, ne v zaton. Kaj bodo morali vsi ti mladi kulturni delavci kratko in malo zaradi nemogočih razmer zapustiti rodno koroško zemljo in emigrirati v Slovenijo ali v širni svet? Bistvenega pomena je, da se slovenski človek uveljavi na domačih tleh, med svojim najožjim ljudstvom. Danes je to mogoče tudi zamejskim manjšinam v Italiji in Avstriji. Kaj res ni mogoče, da bi Mohorjevi družbi v Gorici in Celovcu vsako leto izdali poleg dobre povesti za preproste ljudi (če ni domačega dobrega dela, naj bo to prevod) tudi po eno knjižico slovenskega »modernističnega« avtorja? Knjigi bi pač bilo treba napisati uvod in narediti nekaj reklame. Brez reklame tako več ne gre nikjer naprej. In če je to preveč, bi se lahko obe Mohorjevi družbi in SKA mogle dogovoriti, da objavijo izmenoma vsako leto pri eni založbi eno tako »nekomercialno« knjigo. Pa naj bo kakorkoli, rešitev je veliko. Sploh ne dvomim, da ne bi lepo, a poceni opremljena knjiga našla odmeva pri slovenskih družinah. Kajti šele ko bo imel naš človek res solidno, moderno, sodobno knjigo v svojih rokah, bo tudi vedel, da biti Slovenec ni rovtarščina, temveč plemenita čast. Tedaj bo mogla Mohorjeva družba iz Celovca svoje knjige razstaviti tudi na vsakoletni razstavi avstrijske knjige, njenih sedanjih knjig pa razen redkih izjem tako in tako ne moremo dati tujcu v roke, ne da bi se osramotili. Kdaj bomo plemeniteje gledali na slovenskega kulturnega delavca, ki ne dobi drugega plačila kot poleno

pod noge, kdaj bomo drugače gledali na slovenskega bralca, na slovensko knjigo, na slovensko literaturo, na sodobnost? Se bomo tudi na tej strani meje vendarle začeli boriti za moderno katoliško literaturo, za njene pisatelje, za njen naraščaj? Ali pa je vse mimo in nočemo več ničesar drugega, kot da preživele, tako otožno provincialne kulturniške koncepte vlečemo še deset, dvajset let v bodočnost, dokler vsa kolesa ne odpadejo, vse, saj verjamem, tako idealistične sile obnemorejo, vsi mladi izginejo? Vendarle verujem, da se nekaj premika, da najnovejši dogodki v slovenski zamejski kulturi niso zaman, da Galilejeve besede niso bile izgovorjene v prazno, da je tudi pri zamejski slovenski literaturi še lepa bodočnost.

LEV DETELA

Kriza romana in leningrajsko zasedanje Evropske zveze pisateljev

V hiši sovjetskih pisateljev ob Nevi v Leningradu so se avgusta 1963 zbrali predstavniki približno dveh ducatov evropskih literatur. Pravzaprav ni šlo za znanstven simpozij o problemih sodobne literature, temveč preje za pogovore pri okrogli mizi. Prvenstveno so razpravljali o razvojnih možnostih in perspektivah sodobnega romana, tu pa so se morali tudi sovjetski pisatelji konfrontirati s problemom, ki naj bi bil njihovem ustaljenemu socialističnemu realizmu tuj. Importirali so jim ga pač zapadni pisatelji.

Gre za problem, ki mu pravimo kriza romana. Vzhodni pisatelji so se — to nam je lahko takoj jasno — distancirali od tega pojma. Delno so ga dopustili kot možnost zapadnega kapitalističnega sveta, kjer je človek postavljen pred tisoče konfliktov in odtujitev, a tudi pred Damoklejev meč grozeče atomske vojne nevarnosti, kar vodi k zatiranju človeškega v človeku in k rojevanju živalskih nagonov. (Seveda se nam zdi, da so te teze malo preveč črno belo in površno izrečene. Kar spomnimo se na sodobno rehabilitacijo Kafke v Pragi in vroče diskusije, ki jih je ta rehabilitacija — ali bližanje k nji — povzročilo na Vzhodu. Prav verjetno je, da neka človekova odtujitev od družbe tudi na Vzhodu obstaja, da je končno tudi ta del sveta podvržen eksistenčni ogroženosti in tisočerim konfliktom. Je pač tako, da na Vzhodu določenih stvari še nočejo odkrito priznati, niti jih še ni razvoj tako drastično k temu prisilili, kot se je to zgodilo na Zapadu.) Italijan Ungaretti je govoril o drugi vrsti krize. Dimenzije človekovega geografskega in duhovnega prostora so se v zadnjem času namreč strahovito razširile. Dinamika razvoja je prispela do tiste točke, ko je ni več mogoče registrirati. Umetnost stoji vedno v boju z zunanjim svetom, tu pa ima pisatelj dandanes prezahtevno delo. Dimenzije zunanjega sveta so danes tako razsežne, da umetnik zunanjega sveta v umetniškem delu ne more več premagati. Mnogi pisatelji so napadli tradicionalni roman 19. stoletja, ki ga v nekih enačicah poznamo tudi

danes. Menili so, da so oblike tradicionalnega romana v spremenjenem svetu zbolele za starostjo, da so postale opisne, da ne morejo umetniško prepričljivo razložiti današnje spremenjene resničnosti. Francoz Roger Caillois je opozoril na dejstvo, da so se mnogi pisatelji, ki so resnično obogatili roman 20. stoletja, odločilno odmaknili od tradicionalne oblike romana. Še bolj ostro se je o tradicionalnem romanu izrazil Guido Piovene. Po njegovem ne more dandanes prav noben pisatelj na Zapadu akceptirati preteklega stoletja. Sodobni neorealistični roman je po njegovem poizkus, ki želi podati novo sintetično posplošitev degenerirane resničnosti. Bernard Pingaud je ostro nastopil proti tradicionalnemu realističnemu romanu in romanu socialističnega realizma. Povedal je sicer, da novega romana še nismo ustvarili, da pa ga ustvarjamo. To, kar navadno postavljamo kot protiutež tradicionalnega romana (antiroman in neoroman), bi naj po Pingaudovem predlogu imenovali praeroman. Mnogi pisatelji so postavili Joycea, Kafko in Prousta za očete sodobnega romana. Vendar je značilno, da je Vigorelli pristavil: »Očetje — da, toda kaj niso postali že naši praočetje?« Debenedetti je govoril o težavah italijanskega romana, posebno pa neorealizma, ki se nahaja med dvema nevarnostima. Ti dve nevarnosti sta subjektivizem in naturalizem. Proti tradicionalnemu romanu sta nastopila tudi Alain Robbe-Grillet in Nathalie Sarraute, ustanovitelja francoske šole novega romana. Po Robbe-Grilletu je očitno, da mora sodobni roman prečrtati vrednote romanov 19. stoletja. Pisatelj naj piše le zaradi enega samega vzroka: "da izve, kam ga nese pot, in da spozna samega sebe. Le tako more umetnik v današnjem času — vsekakor po mnenju Robbe-Grilleta — odkriti umetniške kvalitete. Roman socialističnega realizma ne zadovolji Robbe-Grilleta zaradi preproste resnice, ki tiči v tem, da kaže socialistični realizem že znane moralne vrednote. Po Nathaliji Sarraute mora umetnik raziskovati neznano, se vključevati v ustvarjanje nove realitete. Odkriti mora tisto, kar je bilo doslej neodkrito, in se ukvarjati s svetom, ki ni zunanja resničnost, temveč njegov najskrivnejši notranji svet. Slišalo se je tudi mnenje, naj sodobni roman ne slika človeške problematike temveč naj se ukvarja s fiziognomijo snovi: raziskuje naj svet, podoben tistemu, ki zaživi pod mikroskopom pred očmi raziskovalca protoplazme. Seveda se je na zasedanju vnela vroča debata med pristaši obeh poetik: modernistične in realistične. Romun Ovidiu S. Crohmalniceanu je odkril šibke točke sodobnega romana v »anarhiji« in »tiraniji« posebne vrste. Romana ni mora novi roman temeljiti izključno na fantaziji, je trdil Poljak Matuszewski. Mnenje, da je mogoče napisati »objektivni« roman brez avtorjevega osebnega posega v problematiko, je Crohmalniceanu odločno zavrnil. Italijan Enzo Paci je izrazil zelo ostro mnenje, da nastopa samo novi roman proti vsemu tistemu, kar je nečloveško. Medtem ko je Pingaud zagovarjal stališče, da mora novi roman bazirati izključno na fantaziji, je trdil Poljak Matuszewski, da fantazija ne prinaša nikakršnih posebnih presenečenj, temveč jih stalno omejuje. Gibalne možnosti realizma pa so v nasprotju s fantaziranjem neskončne, kajti tudi realna resničnost je neskončna v svoji slojevitosti. Anglež Wilson je ob vsem tem menil, da ni mogoče govoriti niti o absolutnosti tradicionalnega romana niti o absolutnosti novega romana. Zapadni pisatelji niso hoteli dosti slišati o romanu socialističnega realizma. Toda prav sovjetski pisatelji so ves čas poudarjali, da bere romane socialističnega realizma veli-

kanska množica ljudi, medtem ko imajo romani »novega vala« le ozek krog bralcev. Iz tega so tudi skušali izvleči konsekvenco, ki pravi, da so razvojne možnosti samo pri romanu socialističnega realizma, ki skriva v sebi veliko bogastvo in ogromno umetniških rešitev. Govorili so tudi o antihumanistični literaturi (Leonid Leonov). Po Leonovem in drugih je zelo važno, da pisatelj nastopa proti vojni. Pisatelj, ki vojno odobrava, danes ne more biti umetnik. Sovjetski pisatelji so tudi razčlenjevali »državljski patos«, to je absolutno zvestobo sovjetskega pisatelja do svojega ljudstva in komunistične partije. Sovjetski pisatelji so se izražali o razcvetu in ne o krizi romana. Vsekakor so bili vsi udeleženci mnenja, da so taki razgovori med privrženci dveh poetik in ideoloških konceptov zelo koristni in humanistični. Obsodili so dejstvo, da se španski in portugalski pisatelji kongresa niso mogli udeležiti. V debati sta sodelovala tudi Jugoslovana Dušan Matić in Ivan Lalić.

LEV DETELA

Nekaj besed o ljubljanskem bienalu 1963

Desetletni jubilej ljubljanske mednarodne grafične razstave je potekel med zmagoslavjnimi pohvalami posebno tujega tiska; resnično je ta umetniška manifestacija v Moderni galeriji največji kulturni dogodek pri Slovencih, ki je deležen velikega očmeva po svetu.

Vsekakor bomo videli, da letošnji bienale vsebuje neko nepričakovano in dobrodošlo lastnost, ki ga loči od konformizma ostalih mednarodnih umetniških razstav.

Gotovo je bila prvič v zgodovini teh likovnih simpozijev podeljena prva nagrada šele porajajoči se umetniški smeri, ki torej še ni dosegla vrha svoje interpretacijske moči.

Cepprav niso nagrajene Rauschenbergove grafike najbolj kvalitetne izpovedi tega likovnega »beatnika«, je žirija s priznanjem njegove osebnosti obrnila pozornost na robustni in dekadentni krik likovne »yankee« mode: tako imenovane »pop-art«, potenciranega epigona dadaizma.

Ne bomo se v tem kratkem zapisku spraševali o umetniški upravičenosti te nagrade. Poudarili bomo etično stališče ljubljanske žirije do aktualnih tokov naše dobe, ki je tokrat izredno naravnost izraženo; to se pravi ne kot kronanje »a posteriori« določenega umetniškega ciklusa.

V tem smislu pomeni letošnji bienale nekaj posnemanja vrednega; posebno ko nam je še v spominu nesramna dirka »protektorjev« Menassiera in Poliakoffa pri zadnjem beneškem bienalu, tem komercialnem sejmu, odkoder se odpošiljajo nenagrajeni umetniki kot sta Pevsner ali Avramidis.

Da je bil nagrajen v Ljubljani sentimentalni socialistični ekspresionizem Rusinje Lidije Iljine (diplomatska poteza vljudnosti), je treba pripisati težnji ljubljanskih organizatorjev, da na skupni razstavi združijo zahodne in vzhodne umetnike. Lepa, uresničena zamisel, ki pa seveda ne opravičuje banalnosti te nagrade.

Važna je še, kar se zgodovinske dokumentacije tiče, dvorana »klasikov« iz znamenite »Ecole de Paris«. Z ozirom na grafiko je ta šola vsaj kolikor vem jaz, prvič na tako globalen način predstavljena javnosti.

Neprijetno pa preseneča v prostorih Francije veliko število v likovnem smislu bulevarskih umetnikov, kar gotovo škoduje splošni podobi te mednarodne razstave.

Ostale države so v glavnem dostojno zastopane. Simptomatična je imaginarna, fabularna predmetnost najmlajše jugoslovanske generacije (glej: Borčič, Makuc, Orešnik, Pogačnik, Zelenko itd.).

Največje razočaranje na letošnjem bienalu pa predstavljajo Japonci. Do skrajnega učinka izpiljena tiskovna tehnika skorajda predrzno nadomešča okamenelost duševnih impulzov in ustvarjalne moči in dobiva tako še sarkastično-dekadenten odraz.

Vsekakor je bila letošnja V. mednarodna grafična razstava odkrit dokument sedanjosti. Opozorila je, kolikor ji je na eni razstavi pač bilo mogoče, na najnovejše težnje v likovni umetnosti. Če ji je uspelo pritegniti ali celo poglobiti naše zanimanje za njen razvoj (četudi ne soglašamo vedno z odločitvami žirije), je dostojno opravila svoje poslanstvo.

Dunaj, novembra 1963.

BORIS PODREKA

„Grape in sence“ Valentina Polanška

Ob koncu 1963. leta je izšla v Celovcu (Založniška in tiskarska družba z o. j. Drava, Celovec - Borovlje) knjiga nekaj čez petdeset pesmi; nje avtor je Valentin Polanšek, petintridesetletni učitelj na Obirskem nad Železno Kaplo. »Grape in sence« so preprosta, a iskrena in umetniških prebliskov bogata zbirka, ki v nemodernem slogu izpoveduje vsakomur razumljiva čustva in misli svojega avtorja. Kdor pozna Polanška iz revij, bo videl, kako ta pesnik prizadevno in uspešno služi poeziji ter v nji išče utehe svojemu srcu. Polanškova lirika se ne zapira vse: iz nje govorijo dnevi in noči vseh letnih časov na deželi, polnih sočno upodobljene narave (Pod mojim oknom so travniki, Hipe zlate zate, Poletni večer, Majnik cveti); iz te poezije izžareva socialno čustvovanje (Kdo sem, Pesem moje matere, Križi gosposke in drvarjeve roke); tu se srečujemo z izbrušeno ljubezensko pesmijo (Ne vem, Pri tebi, Ko kresna noč čarobno sije). Polanšek je narodnjak: zamišlja se v minulost, opazuje sodobnost, a kake nacionalne oz. socialne nestrpnosti v njem ni. Ves domač in ljudski je, zdrav in z zemljo povezan, soutripajoč z življenjem verne vaške skupnosti, ki ga je znal upodobiti tako simpatično, da se nam v srcu zbudi želja, pohiteti kdaj na Obirsko in uživati tisti samotni gorski svet, kjer Polanšek živi varen pred dušljivo civilizacijo.

Koroški, ki je po Milki Hartmanovi dobila novega pesnika — bolj sproščeneza v izrazu in večstranskega, a nič manj iste krvi in istih idealov kot tamošnje kmečko ljudstvo — čestitamo. Pesnik, ki poje o sebi, da želi biti »kot je vonj ajdovih žganecv in sopara zavretega mleka — tako pristno jutranji za ves dan«, »kot je domači kruh in preprosti zlati jabolčnik — tako trpežen in opojen po trdem delu«, »kot je zateglo žebranje in skupnost kmečkega spanja — tako spojen s krvjo in zemljo«: tak pesnik je resnično ljudski v najlepšem pomenu besede. In ker se zdravemu, pozitivnemu odnosu do življenja in vseh njegovih vprašanj pridružujejo še oblikovne pesniške lepote, ki utegnejo spodbuditi kakega glasbenika, izrekamo čestitke tudi Valentinu Polanšku z voščili za nadaljnje literarne uspehe.

VINKO BELIČIĆ

TRGOVINA NA DROBNO
IN NA DEBELO

Kerže

TRST
Trg S. Giovanni, 1 - Tel. 35-019

Emajlirani štedilniki in peči najmodernejših oblik za vsa goriva. Popolne opreme za kuhinje, jedilnice, restavracije, iz emajla, nerjavečega (Inox) jekla, itd. Električni likalniki, sesalci za prah, pralni stroji, grelci za vodo, hladilniki, dekorativni predmeti umetne obrti od keramike do brušenega stekla. Lestenci ter vseh vrst električne luči klasične in moderne oblike

PRODAJA TUDI NA OBROKE

TRGOVINA
IN PEKARNA

ZORA ČOK

OPČINE
Narodna ulica, 51 - Tel. 321-046

Trgovina z optičnimi pripravami

TRST - Ul. Carducci, 15 - Tel. 29-656

Giacomo Vatovec Succ.

TRST - Ulica Torrebianca št. 19
Tel. 23-587, 37-561

Izvaža darilne pošiljke - kolesa - motorna kolesa - gospodinjske predmete - radio-aparate, šivalne stroje - kolonialno blago

URARNA IN ZLATARNA
ANTON MALALAN
TRGOVINA S ČEVLI
MARCEL MALALAN

OPČINE - Proseška, 18 - Telef. 221-465

GOSTILNA

Emilija Sosič - Vremec

OPČINE Narodna ulica, 65

PODOBNIK KARLO
DROGERIJA

OPČINE Proseška ulica 22

TEKSTILNA TRGOVINA

PODOBNIK

OPČINE

Andrej Bolko mr. ph.

FARMACEVTSKI PROIZVODI IN KEMIKALIJE

TRST - Ulica Torrebianca, 21/II
Import - Export Telefon 31-315